

Yükseköğretime Erişimin Belirleyicileri Olarak Sosyoekonomik Durum ve Okul Türü

Tuncer Bülbül¹

Öz

Bu araştırma, yükseköğretime erişimde sosyoekonomik durum ve ortaöğretimde öğrenim görülen okul türünün rolünü anlamayı amaçlamaktadır. Kavramsal çerçeve Bourdieu'nün yeniden üretim teorisi çerçevesinde ele alınmıştır. Farklı araştırma yaklaşımlarının kullanıldığı birbirini tamamlayan iki aşamada gerçekleştirilen araştırmanın ilk aşamasının örneklemini 2017 yılında Trakya Üniversitesine yeni kayıt yaptırmış toplam 983 birinci sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmanın ikinci aşamasının örneklemini, 2018 öğretim yılı bahar döneminde Trakya Üniversitesi'ne bağlı sekiz farklı Fakülte, iki farklı Yüksekokul ve üç farklı Meslek Yüksekokulunda öğrenim gören 26 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmanın ilk aşamasında veriler araştırmacı tarafından geliştirilen "Yükseköğretime Erişimin Belirleyicileri Anketi" ile toplanmıştır. Anketle elde edilen öğrenci özellikleri ve görüşlerinin öğrenim görülen fakülte/alanlara göre farklılaşp farklılaşmadığını test edebilmek için 'Ki-Kare' testi kullanılmıştır. Araştırmanın ikinci aşamasında ise veriler "odak grup" görüşmeleri yoluyla elde edilmiş ve betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiştir. Bu araştırmanın sonuçlarına göre: 1) Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyoekonomik durumları; yükseköğretim öncesi eğitim yaşantılarının niteliği, yükseköğretime yönelik hazırlık süreci ve yükseköğretim kararları üzerinde etkili olmuştur. 2) Bu çalışmada toplumsal sınıf ölçütleri olarak belirlenen; ailenin eğitim durumu, anne baba mesleği ve aile gelir durumu ile yükseköğretimde öğrenim görülen fakülte/alan arasında bir ilişki vardır. 3) Bu çalışmada alt toplumsal sınıftan gelen öğrenciler ve aileleri yükseköğretimi büyük oranda gelecekte gelir ve yaşam koşullarının iyileşmesine yardımcı olabilecek insan sermayesi yatırımı olarak görmektedirler. Bourdieu'nün yeniden üretim teorisinin sınırlı bir örnek üzerinden sınanması olarak değerlendirilebilecek bu araştırmanın sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde; araştırmaya katılan öğrencilerin sahip olduğu toplumsal, ekonomik ve kültürel sermayenin yükseköğretime erişimin temel belirleyicisi olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Yükseköğretim
Eşitsizlik
Pierre Bourdieu
Toplumsal sınıf
Yeniden üretim
Kültürel sermaye
Ekonomik sermaye

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 16.05.2019

Kabul Tarihi: 29.07.2020

Elektronik Yayın Tarihi: 02.11.2020

DOI: 10.15390/EB.2020.8755

¹ Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Türkiye, tuncerbulbul@trakya.edu.tr

Giriş

Bu araştırmada, öğrencilerin yükseköğretim kararını nasıl müzakere ettikleri ve yükseköğretime atfettikleri anlamlar öğrencilerin yükseköğretimde ulaşabildikleri fakülte/alan ile sosyoekonomik durum arasındaki ilişki çerçevesinde ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, yükseköğretime erişim, arz-talep dengesizliğine bağlı ortaya çıkan bir dağıtım sorunu olmanın ötesinde toplumsal sınıf ile eğitimsel eşitsizlikler arasındaki ilişki çerçevesinde ele alınmıştır (Kılıç, 2014). Böyle bir yaklaşım, yükseköğretimde genişleme ile ulaşılabilecek kitlesel bir sisteminin yaratacağı “eğitim fırsatlarına” değil, yükseköğretimin demokratikleşmesinin toplumsal ve eğitimsel eşitsizlikleri azaltmadaki önemine odaklanmaya yardımcı olacaktır (Özsoy, 2004). Türkiye’de yükseköğretim alanyazınındaki birçok çalışma, yükseköğretime erişim açısından önemli sonuçlar ortaya koymaktadır. Araştırma sonuçları anne- babanın *eğitim düzeyi* (Buyruk, 2008; Ekinci, 2011; Özsoy, 2004, Şahin, 1999; Yükseköğretim Kurulu [YÖK], 1997), ailenin *gelir düzeyi* (Şahin, 1999; Tomul, 2007; YÖK, 1997) gibi sosyoekonomik faktörlerin üniversite hakkından yararlanmada en önemli belirleyiciler olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra araştırma sonuçlarında; *yaşanılan yerleşim birimi* (Çetingül ve Dülger, 2006; Özgüven, 1975; Özsoy, 2004; Şahin, 1999; Turanlı, Cengiz Taşpınar ve Bozkır, 2012), yükseköğretim öncesi öğrenim görülen *okul türü* ve *alınan eğitimin niteliği* (Bilgili, Uçan ve Çetin, 2003; Çetingül ve Dülger, 2006; Özgüven, 1975) ve *yükseköğretim öncesi dersane-özel kurslara devam etme* (Köse, 1990, 2007; Tansel, 2013; TED, 2005; YÖK, 1997) gibi faktörlerin de üniversite hakkından yararlanma biçim ve düzeyini etkilediği görülmüştür. Türkiye’de sosyoekonomik durum özellikleri yalnızca sağlanan eğitim olanaklarını değil, aynı zamanda öğrencilerin kendilerini algılama ve eğitimi değerlendirme biçimlerini etkilemektedir. Bu doğrultuda öğrenciler yükseköğretim kararları ile yalnızca başvuru alanının gerekliliklerini ne derece karşıladıklarına karar vermemekte, aynı zamanda sosyoekonomik özellikler bakımından bu seçime ne kadar uygun olduklarına da karar vermektedirler (Ekinci, 2011). Bir başka ifadeyle, öğrencilerin sosyal ve ekonomik sermaye olarak alınabilecek geçmiş yaşantıları, onların eğitimsel tercihlerini belirleyen etmenler arasında yer almaktadır (Tunç, 2011). Eğitimde yaşanan toplumsal eşitsizlikler, eşitsizlik yaratan ve eşitsizliği yeniden üreten toplumsal mekanizmalar çerçevesinde yeniden üretim kavramıyla açıklanabilmektedir. Ancak, bu eşitsizliklerin gündelik yaşam pratikleri içerisinde nasıl üretildiğinin çözümlenebilmesi için öğrencilerin deneyimlerinde bu gerçekliği nasıl yasadıklarının anlaşılabilmesi gerekmektedir (Buyruk, 2008).

Kavramsal Çerçeve

Toplumsal Sınıf ve Yükseköğretim

Tüm dünyada yükseköğretime yönelik talebin ve kayıt oranlarının hızla artmasına karşın toplumun tüm kesimlerinin yükseköğretimden eşit bir biçimde yararlanabildiğini söylemek olanaklı değildir. Hükümetlerin ve diğer toplumsal kurumların çeşitli projeleri ve politikalarına rağmen hala birçok ülkede sosyal ve kültürel grupların yükseköğretime erişim oranları arasında çok büyük farklılıklar gözlenmektedir (Ball, Davies, David ve Reay, 2002; Boliver, 2011; Brennan ve Naidoo, 2008). Yükseköğretime öğrenci erişimini etkileyen değişkenler çok sayıda ve karmaşıktır. Bunlar, aslında bireylerin günlük yaşamlarında söz konusu olan toplumsal eşitsizliklerin bir yansımasıdır. Yükseköğretime erişim sürecinde; sosyal, ekonomik ve kültürel faktörler bireylerin eğitimle ilişkilerini etkilemektedir. Bu süreçte, alt toplumsal sınıflar, orta ve üst toplumsal sınıfların sahip olduğu avantajlara yeterince sahip olamamaktadırlar (Archer, Hutchings ve Ross, 2003; Archer, Halsall, Hollingworth ve Mendick, 2005; Boliver, 2011; Bourdieu ve Passeron, 2014; Buyruk, 2008; Field ve Morgan-Klein, 2013; Ekinci, 2011; James vd., 1999; Tunç, 2011). Yükseköğretimin pek çok analizinde hem ekonomik hem kültürel temelli eşitsizliklerin ve hiyerarşilerin varlığı tespit edilmiştir. Yükseköğretime girişte ve devam etmede görülen eşitsizlik, geçmişte olduğu gibi son dönemlerde de dünyanın birçok ülkesinde araştırmacıların araştırma gündemini oluşturmaktadır. Yapılan araştırmalarda yükseköğretimde eşitsizliğin nedenleri ve eşitsizliği azaltmaya yönelik yapılması gerekenler ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu araştırmaların birçoğunda (Alon, 2009; Archer vd., 2003; Argentin ve Triventi, 2010; Ball, vd., 2002; Blanden ve Machin, 2004; Boliver, 2011; Chesters ve Watson, 2012; Dear, 2003; Field ve Morgan-Klein, 2013; Gale ve Tranter, 2011; Hillmert ve Jacob, 2003;

Konstantinovskiy, 2017; Liming, 2014; Lynch ve O'riordan, 1998; Naidoo, 2004; O'sullivan ve Tsang, 2015; Pelle, Patel ve Leung, 2015; Reay, Davies, David ve Ball, 2001; Reisel, 2011; Sianou-Kyrgiou ve Tsiplakides, 2011; Sullivan, Parsons, Wiggins, Heath ve Green, 2014; Triventi, 2013; Werfhorst, Sullivan, Cheung, 2003), yükseköğretimde eşitsizlik *toplumsal tabakalaşma ve sınıf tartışmaları* kapsamında ele alınmıştır. Bunun yanında bazı çalışmalarda yükseköğretimdeki eşitsizlikler; *cinsiyet* (Archer ve Yamashita, 2003; Davies ve Guppy, 1997; Jacobs, 1996), *ırk/etnik durum* (Archer ve Yamashita, 2003; Angelo, 2015; Ayalon, 2005; Ayalon, Grodsky, Gamoran ve Yogev, 2008; Reay vd., 2001), *bölge* (Croll, 2008; Forsyth ve Furlong, 2003; James vd., 1999; Li, 2016) ve *sosyal dışlanma* (Wang, 2011), gibi değişkenler odağında ele alınmıştır. Araştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, birçok ülkede genç yetişkinlerin yükseköğretime erişimlerinde ve devamlarında; gelir durumu, anne babanın eğitim durumu, yaşanan bölge gibi faktörler başta olmak üzere sosyoekonomik ve sosyokültürel faktörlerin belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle farklı toplumsal sınıflardan gelen bireylerin üniversiteye giriş oranları arasındaki farkın giderek büyüdüğü ve bu sosyal farklılıklardan kaynaklanan sorunların giderek derinleştiği görülmektedir.

Sosyoekonomik durum belirleme ölçütlerinin neler olduğu, alanyazında görüş birliğine varılmış bir konu değildir. Bununla birlikte sosyoekonomik durum; sınıfsal farklılıklarla ilişkili sosyal, ekonomik ve kültürel değişkenleri içermektedir. Uluslararası düzeyde, sosyoekonomik durumu belirlemeye yönelik çeşitli yaklaşımlar kullanılmaktadır. Bu yaklaşımlar; anne-baba mesleği ve eğitim düzeyi, aile gelir düzeyi, yaşanan yer gibi ölçütleri değerlendirmeye almaktadır (Centre for the Study of Higher Education [CSHE], 2008). Özellikle gelir durumu, meslek ve eğitim düzeyi, kaynaklar üzerindeki kontrol kadar sosyal konumlanışın üç temel bileşeni olarak görülmektedir. Birey-aile geliri, bireylerin doğrudan eğitimsel maliyetlerini karşılamada ve diğer yaşamsal harcamalarının karşılanmasında etkili olabilmektedir. Bireyin ve ailenin eğitim ve mesleki özellikleri ise, kariyer beklentilerini ve eğitime bakış açılarını etkilemektedir (Andrews, 1999). Ailenin gelir durumunun etkisi, özellikle zorunlu eğitim döneminin sonlarında, gelecekteki eğitim alternatiflerinin değerlendirilmesinde etkili olmaktadır. Farklı toplumsal sınıflardan ailelerin, bu aşamalarda ekonomik durumları, çocuklarının eğitimlerini sürdürmelerinde doğrudan ve dolaylı maliyetleri karşılama durumları ve çocuklarının yaşam standartlarındaki eğilimleri konusunda belirleyici olmaktadır (Goldthorpe, 1996).

Uzun yıllardır sosyoekonomik durumun eğitimsel ve mesleki sonuçlar üzerindeki rolü alanyazında en çok incelenen konular arasındayken, bu ilişkinin nasıl tekrar üretildiğini anlamaya yönelik çok az ilerleme kaydedilmiştir (Lamont ve Lareau, 1988). Ancak 1964 ve 1970'te Bourdieu ve Passeron (2000, 2014), 1971'de Bernstein (2003), 1976'da Bowles ve Gintis (2002) ve 1984'de yine Bourdieu tarafından, kültürün ve eğitimin, sosyal alanda yeniden üretime nasıl katkıda bulunduğunu incelemek üzere gerçekleştirilen çalışmalar ve bu doğrultuda ortaya konan *yeniden üretim* kavramı, toplumsal tabakalaşma sisteminin yarattığı süreci daha iyi anlamaya katkı sağlamıştır. Toplumsal tabakalaşmanın yükseköğretime etkileri üzerine yapılan araştırmalar, alt toplumsal sınıftan öğrencilerin yükseköğretime erişimlerine ve sistemde karşılaştıkları dezavantajlara yoğunlaşmış ve toplumsal eşitsizliğin yeniden üretiminde kültürel ve eğitimsel niteliklerin rolünü ortaya koymayı amaçlamıştır. Özellikle Bourdieu ve Passeron'un çalışmaları geniş yankı uyandırmıştır. Çünkü bu çalışmalar ailenin kültürel ve sosyal kaynaklarının eğitimsel eşitsizlikleri yaratmadaki rolü ile ilgili yeni bir bakış açısı getirmişlerdir (Lamont ve Lareau, 1988).

Bourdieu, diğer yeniden üreticiler gibi (Bourdieu ve Passeron, 2000, 2014; Bernstein, 2003; Bowles ve Gintis, 2002) eğitim sistemine "toplumsal sınıfların yeniden üretimi" çerçevesinde bakmaktadır. Bourdieu'a göre (1995) eğitim, baskın toplumsal sınıfların sosyal, kültürel ve ekonomik sermayelerin birikiminde rol oynayarak, toplumsal yeniden üretim sürecine aracılık etmektedir. Böylece eğitim ile toplumsal sınıfların bölünme süreçleri arasında güçlü bir bağlantı oluşur. Toplumsal bölünme süreci, verili yapıyı, yani birbirine eşit olmayan sosyal ve ekonomik sermayeyle donanmış öğrenciler arasındaki farkı korur. Daha kesin bir ifadeyle, eğitim, bir dizi ayrıştırma işlemi aracılığıyla, miras yoluyla sosyal ve ekonomik sermayeye sahip olanları, bu sermayelerden yoksun olanlardan ayırır (Tunç, 2011). Bourdieu'nün (1984) bu görüşlerini dayandırdığı 'yeniden üretim' teorisine göre,

eğitimdeki eşitsizliklerin açıklaması, 'kültürel sermayenin' dağılımında yatar. Kültürel ve sosyal ayıklanmada (seleksiyonda) kullanılan, yüksek statülü kültürel sinyaller olarak tanımlanan kültürel sermaye kavramı, ilk defa Bourdieu ve Passeron tarafından, kültürün ve eğitimin sosyal alanda yeniden üretime nasıl katkıda bulduklarını incelemek üzere geliştirilmiştir (Lamont ve Lareau, 1988). Bourdieu, kültürel sermayenin, toplumdaki baskın kültürle olan yakınlık ve aşinalığı içerdiğini belirtir. Kültürel sermayeye sahip olma oranı, toplumsal sınıflara göre farklılaşır ve eğitim sistemi bu kültürel sermayeye sahip olma düzeyini garanti altına alır (Werfhorst vd., 2003).

Bourdieu (1979, aktaran Ünal, 2017, s. 381) sınıfı şöyle tanımlamaktadır: "Gerçek sınıf... homojen varlığı olan, homojen düzenlemeleri benimseyen, homojen eğilimler üreten, sınıf habitusları gibi birbirine girmiş... objektif mülkiyetler, ortak mülkiyetler bütününe sahip olan eyleyicilerin tamamıdır". Bu tanımdaki "sınıf habitusu", sınıf kimliğinin ve bunun gerektirdiği şartların şekillenmiş biçimi, hayat tarzının üretici ve ayırt edici esasıdır. Bourdieu, kendinden önceki sınıf analizlerinde kullanılan gelir, meslek, eğitim değişkenlerinin yerine dört yeni değişken önermiştir. Bunlar; ekonomik sermaye (maddi imkânlar), sosyal sermaye (toplumsal ilişki ağları), kültürel sermaye (eğitim ve bilgi imkânları), sembolik sermaye (kişiyi etkileyen norm ve değerler) olarak sınıflandırılmıştır (Sezal, 2003). Bu değişkenlere uygun olarak Bourdieu: Üst Sınıf (Hakim Sınıf- Tahakküm eden sınıf), Orta Sınıf (Küçük burjuvazi) ve Alt Sınıf (Halk sınıfı) biçiminde üç toplumsal sınıf tanımlamıştır. Bourdieu'a göre *üst sınıf* her türlü sermayeye yeterince sahiptir ve kendisini diğer sınıflardan bilinçli olarak ayırır, alt sınıflara kendi değerlerini ve normlarını dayatarak varlığını sürdürür. Bourdieu, *orta sınıfı* üst sınıfı taklit eden, arada kalmış "yeni küçük burjuvazi" olarak adlandırmıştır. Bourdieu kültürel ve ekonomik sermayenin dağılımında farklılığın (azlık, çokluk, denge) olduğunu savunduğu bu sınıfta yer alanları kültürel sermaye-yoğun olarak nitelendirir, ama bunların nispeten düzensiz ya da standartlaşmamış olduğunu, simgesel mal ve hizmetlerin üretiminde uzmanlaşmış olduklarını belirtir. Bourdieu'a göre *alt sınıfın* ekonomik, kültürel ve toplumsal sermayeleri zayıftır. Bu sınıf üyeleri, güçlü biçimde zorunluluğun ve bu zorunluluğa adapte olmanın anlamıyla belirlenmiş, dolayısıyla fizik gücünün değerlendirilmesiyle belirlenmiş bir habitusa sahiptirler. Bu sınıf büyük ölçüde en düşük toplam sermaye hacmine sahip, işçi sınıfını tanımlar (Swartz, 2015; Ünal, 2017).

Bourdieu'nün çalışmalarında yükseköğretime yönelik önemli tespitler yer almaktadır. Bourdieu yükseköğretimin giderek, etkinliklerinin işlevleri ile toplumun diğer parçalarından daha fazla ayırt edilmesini sağlayan bir sektör haline geldiğini ileri sürmektedir (Dear, 2003). Bourdieu'ya (1995) göre eğitimin toplumsal sınıfların bölünmesi sürecindeki işlevi, yükseköğretim düzeyinde giderek belirginleşir. Toplumsal sınıfların bu aşamadaki tercihleri belirgin bir biçimde farklılaşır (Tunç, 2011) Bu anlayıştan hareketle Bourdieu'nün yükseköğretim çalışmalarının odak noktasında, sosyal eşitsizliğin onarılması ve yeniden yapılandırılmasına güçlü bir yardımcı olacak yükseköğrenimin öne çıkarılmasına yönelik isteği yer almaktadır. Bu kapsayıcı odak noktası, üniversite ve toplum arasındaki ilişkilerin sosyal bakış açılarına önemli teorik ve uygulamaya dayalı katkılar sağlamıştır. Toplumsal tabakalaşma düzenini yeniden üreten mekanizmalardan biri olarak eğitimin, nasıl bir işlev yaptığını anlamaya ve açıklamaya çalışan Bourdieu, bu yeniden üretim sürecini açıklamada "alan", "habitus" ve "kültürel sermaye" kavramlarını kullanmaktadır. Bourdieu birbirleri ile bağlantılı olan bu temel kavramlarının geliştirilmesi yoluyla yükseköğretimin işleyişini de açıklamaya çalışmıştır. Bu merkezi kavramlar, yükseköğretimin toplumsal yeniden üretim işlevinin göreceli özerklik ve hiyerarşik yapı yoluyla elde edilmesinin tam olarak nasıl olduğunu göstermek için ilişkisel bir çerçevede bir araya getirilmişlerdir (Naidoo, 2004). Bu temel kavramlar, araştırma bulgularının tartışıldığı sonuç kısmında ayrıntılı olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Türkiye'de Yükseköğretime Erişimin Belirleyicileri

Özellikle 1950'lerde başlayan ve 1980'lerde hız kazanan yükseköğretime yönelik talep, birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de yükseköğretimin alanının genişlemesine yol açmıştır. Bu doğrultuda Türkiye'de yükseköğretimde öğrenci ve kurum sayısı hızla artmıştır (Bülbül, 2016; Tannıkulu, 2011; TED, 2005; YÖK, 2005).

Tablo 1’de 1984-2018 yılları arasında Türkiye’de yükseköğretimdeki öğrenci sayısındaki değişim görülmektedir.

Tablo 1. Türkiye’de Yükseköğretimdeki Öğrenci Sayıları (1984-2018)

Yıl	Ön Lisans	Lisans	Lisansüstü	Örgün Toplam	Açık ve Uzaktan Öğretim	Toplam	Türkiye Nüfusu	Yükseköğretim Öğrencisi Sayısının Nüfusa Oranı %
1984-1985	45.642	287.087	19.156	351.885	65.456	417.341	50.664.458	0.82
1989-1990	62.671	353.869	40.665	457.205	228.295	685.500	56.473.035	1.21
1999-2000	218.099	713.259	84.054	1.015.452	488.569	1.503.981	67.803.927	2.2
2009-2010	613.077	1.152.265	206.775	1.972.117	1.557.217	3.529.334	73.722.988	4.8
2014-2015	896.031	1.897.692	406.817	3.200.540	2.862.346	6.062.886	78.741.053	7.7
2017-2018	1.096.421	2.264.196	527.065	3.887.682	3.672.689	7.560.371	82.003.882	9.2

Kaynak: Gürüz, 2003; ÖSYM, 2015; YÖK, 2015, 2018; TÜİK, 2015, 2018.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu tarih olan 1923’te 2 bin 914 olan toplam yükseköğretim öğrenci sayısı, 1977-1978’de 346 bin 476’ya yükseldikten sonra, düşüşe geçerek, 1980-1981’de 237 bin 369’a kadar gerilemiştir (Gürüz, 2003). Bu tarihten itibaren ise Tablo 1’de de görüldüğü gibi sürekli olarak artan yükseköğretim öğrenci sayısı, 2017-2018 eğitim öğretim yılında ise 7 milyon 560 bin 371’e ulaşmıştır. 2018 yılındaki toplam öğrenci sayısının, 6 milyon 963 bin 903’ü devlet üniversitelerinde, 596 bin 468’i ise vakıf üniversitelerinde öğrenim görmektedir. Öğrencilerin 4 milyon 047 bin 302’si erkek, 3 milyon 513 bin 069’u kızdır. Türkiye’de de artan öğrenci sayısı ile birlikte yükseköğretimde kurum sayısı da artmıştır. Özellikle 1992 yılından itibaren bu artış hız kazanmıştır. 2008 yılı itibarıyla Türkiye’de üniversiteler bütün illere yaygınlaştırılmıştır. 2018 yılında Türkiye’de yükseköğretimde kurum sayısı 129’u devlet, 72’si Vakıf Üniversitesi ve 5 tanesi ise Vakıf Meslek Yüksekokulu olmak üzere toplam 206’ya ulaşmıştır (YÖK, 2005, 2018).

Türkiye’de öğrenci ve kurum sayısındaki artış yükseköğretimdeki okullaşma oranının da yıllar içerisinde yükselmesine yol açmıştır. Türkiye’de 1980 yılında %5.6, 1990 yılında % 9,4 olan örgün yükseköğretim net okullaşma oranı, 2000 yılında %17,9’a, 2010 yılında % 35,6’ya, 2015 yılında %39.5’e ve 2017 yılında %42’ye yükselmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2015; YÖK, 2005, 2015, 2018). Yükseköğretimde %42’lik okullaşma oranı dünya ortalamasının üstünde olmasına rağmen hala gelişmiş ülkelerin ortalamasının gerisindedir. Yükseköğretimde okullaşma oranının istenilen seviyeye çıkamadığının önemli göstergelerinden biri yıllar içerisinde üniversiteye başvuran ve yerleştirilen öğrenci sayılarıdır. Tablo 2’de 1980-2017 yılları arasındaki dönemde üniversiteye giriş sınavına başvuran ve yerleşen öğrenci sayıları yer almaktadır.

Tablo 2. Türkiye’de Üniversiteye Giriş Sınavına Başvuran ve Yerleşen Öğrenci Sayıları (1980-2017)

Yıl	Başvuran Sayısı	Yerleşen sayısı	Yerleşme oranı %
1980	466.963	41.574	8.9
1985	480.633	156.065	32.5
1990	892.975	196.253	22.0
1995	1.265.103	383.974	30.4
2000	1.407.920	439.061	31.2
2005	1.844.891	688.840	37.3
2010	1.587.866	874.306	55.1
2015	2.126.684	983.090	46.2
2017	2.265.844	825.397	36.4

Kaynak: ÖSYM, 1997, 2015; YÖK, 2018

Tablo 2’de görüldüğü gibi, 1985 yılında başvuranların %32.5’i, 1995 yılında %30.4’ü, 2005 yılında %37.3’ü ve 2017 yılında %36.4’ü üniversiteye yerleşebilmiştir. Bu veriler Türkiye’de üniversiteye girmek isteyen öğrencilerin büyük bir kısmının amacına ulaşamadığını ortaya koymaktadır. Yükseköğretim arzının talebe paralel bir şekilde artırılmaması öncelikle yükseköğretime erişim konusunu ön plana çıkarmaktadır (Tanrıku, 2011). Ancak erişim sorununu yalnızca üniversite önündeki yığılma olarak değerlendirmek, bir diğer deyişle nicel bir sorun olarak görmek doğru olmayacaktır (Bülbül, 2016). Çünkü yükseköğretime erişim, yükseköğretimden yararlanmak isteyenlerin kişisel çaba ve yetenekleri dışında bir kısıt olmaksızın, kendi özelliklerinin elverdiği programlarda öğrenim görebilmelerinin sağlanmasıyla ilgilidir. Yükseköğretimdeki genişleme ve katılımın da bu amaca hizmet ediyor olması beklenir (Ekinci, 2009, 2011). Bu çerçevede yükseköğretimden kimlerin yararlandığı ve bireylerin sosyoekonomik özelliklerinin bu süreci nasıl etkilediğinin sorgulanması gerekir (Bülbül, 2016).

Türkiye’de bireylerin yükseköğretim hedeflerini ve kararlarını etkileyen faktörlerden biri sosyoekonomik durumlarının etkilerini taşıyan yükseköğretim öncesi aldıkları eğitimidir. Özellikle ortaöğretim basamağında alınan eğitimin niteliği yükseköğretim hedeflerini doğrudan etkileyebilmektedir (Bilgili vd., 2003; Bülbül, 2017; Çetingül ve Dülger, 2006; Eğitim Reformu Girişimi [ERG], 2010; Özgüven, 1975; TED, 2010). Türkiye’de yapılan birçok çalışmanın sonucu (Bilgili vd., 2003; Buyruk, 2008; Köse, 1990, 1999) lise türünün yükseköğretime erişim üzerindeki etkisini ortaya koymuştur. Türkiye’de ortaöğretim düzeyinin yükseköğretime erişimde ve yükseköğretim kararında bu denli etkili olmasının en önemli nedeni ortaöğretimdeki okul türleri arasındaki nitelik farkıdır (Berberoğlu ve Kalender, 2005; Bilgili vd., 2003; Çetingül ve Dülger, 2006; Özgüven, 1975; TEDMEM, 2017a).

Türkiye’de ortaöğretimdeki okul türleri arasındaki nitelik farkını ortaya koyan, okul türlerini akademik başarı açısından değerlendirmeyi hedefleyen ulusal ve uluslararası bazı sınav uygulamaları söz konusudur. Bu sınavlarda ortaöğretimdeki okul türleri akademik performans açısından incelendiğinde yükseköğretime yerleştirmede yaşanan performansların benzeri görülmektedir (Oral ve McGivney, 2014). Örneğin 2003-2012 yılları arasındaki tüm PISA uygulamalarının sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye’de aslında bilinen okul türleri arasındaki başarı farklılığı bir kez daha görülmekte, tüm alanlarda en iyi performansı gösteren okulların fen liseleri, Anadolu liseleri ve Anadolu öğretmen liseleri olduğu, puan ortalamaların en düşük olduğu lise türlerinin ise çok programlı liseler, meslek liseleri ve genel liseler olduğu anlaşılmaktadır (Bülbül, 2015). Özellikle başarılı öğrencilerin fen ve Anadolu liselerine ayrılması, “bu öğrencilerin eğitiminin daha kaliteli olacağı ve Türkiye’nin ihtiyacı olan nitelikli insan gücü yetiştirilmesine katkı sağlayacağı” gibi varsayımlarla desteklenmektedir. Oysa merkezi sınav sistemi ile bu biçimde “elit okullar” oluşturulması, bu liselerin dışında kalan ve genel liselere veya mesleki teknik liselere devam eden öğrenciler açısından ciddi bir dezavantaj oluşturmaktadır. Bu dezavantaj eşitliğe ve sosyal adalete dayanan bir eğitim politikasına da ters düşmektedir (TED, 2010). Çünkü veriler ve araştırmalar Türkiye’de bu okullara ulaşabilmenin daha çok sosyoekonomik faktörlere bağlı olduğunu ortaya koymaktadır.

PISA verileri kullanılarak yapılan bazı çalışmalar Türkiye’de okullar ve okul türleri arasında sosyoekonomik ayrışmanın yoğun olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin PISA 2009 ve 2012 sonuçları üzerinden yapılan iki ayrı çalışmanın sonuçları, Türkiye’de farklı sosyoekonomik düzeylerden öğrencilerin okul türleri arasında eşit bir dağılım göstermediğini ortaya koymaktadır. PISA 2009’da en düşük performansı gösteren okul türleri olan mesleki ve teknik okullarda okuyan öğrencilerin yarısı en düşük sosyoekonomik dilimler (1. ve 2. %20’lik dilim) içerisindeydi. Bu okul türlerinde öğrenim gören öğrencilerin yalnızca %8’i en yüksek sosyoekonomik beşte birlik dilimde yer almaktadır. Diğer yandan, en seçkin okullardan biri olan fen liselerindeki öğrencilerin %65’i en yüksek (5. %20’lik) sosyoekonomik dilimde yer almaktadır (Aedo, Naqvi ve Cahu, 2013). Benzer biçimde PISA 2012’de öğrencilerin dağılımına bakıldığında fen liselerindeki öğrencilerin %51’i, Anadolu liselerindeki öğrencilerin de %42’si sosyoekonomik düzeyi en yüksek ailelerden gelmektedir. Diğer taraftan, meslek liselerindeki öğrencilerin %23’ü, diğer ortaöğretim kurumlarına devam eden öğrencilerin de %30’u sosyoekonomik olarak en düşük sosyoekonomik dilimdedir. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB, 2011) tarafından gerçekleştirilen “MEB 21. Yüzyıl Öğrenci Profili” araştırmasında da bu durum vurgulanmıştır.

Araştırma raporunda; Türkiye’deki ortaöğretim kurumlarının sahip oldukları öğrencilerin özelliklerine yönelik incelemelerin, öğrenci ailelerinin sahip oldukları sosyal, ekonomik ve kültürel özellikler ile öğrencilerin devam ettikleri liseler arasında ciddi ilişki olduğunu gösterdiği belirtilmiştir. Genel olarak üç grupta toplanan bu liselerde okuyan öğrenciler, gerek sahip oldukları akademik özellikleri ve gerekse tutumlar, değerler ve beklentiler gibi sosyal ve psikolojik özellikleri anlamında karşılaştırmalı olarak birbirleri ile farklılık göstermektedirler. Araştırma raporuna göre, birçok toplumda gözlemlendiği gibi, öğrencilerinin sahip oldukları özelliklere ilişkin olarak Türkiye’deki ortaöğretim kurumları, kendi içlerinde homojen, kendi aralarında ise heterojen özelliklere sahiptirler. Bu tablodan çıkarılacak en önemli ve çarpıcı sonuç, dezavantajlı ailelerden gelen öğrencilerin, performans ve kalite anlamında düşük düzeyde kabul edilen okullara girmesidir. Böylelikle, toplumda eşitsizlik ve yoksulluk döngüsünün kırılmama riskinin yükseldiği söylenebilir (Oral ve McGivney, 2014). Ortaöğretimde okullar arasında başarı ile sosyoekonomik durum arasındaki doğrusal ilişki, ilköğretimden ortaöğretime geçişte öğrencilerin aslında sınıfsal olarak da ayrıldıklarını göstermektedir. Bir anlamda genel liseye ve meslek lisesine giden çocuklar çoğunlukla “sınıf atlama (dikey hareketlilik)” fırsatına sahip olamamaktadır (ERG, 2009).

Bu genel çerçeveden hareketle bu çalışmada, örnekleme oluşturan Trakya Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin sosyoekonomik durumları ile yükseköğretime erişimleri arasındaki ilişki anlaşılmasına çalışılmaktadır. Çalışmada belirli sosyoekonomik durum özelliklerinin araştırma yapılan fakülte ve alanlarda yoğun gözlenmesi, fakülte ve alan tercihinin sosyoekonomik durumla ilişkili olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilmiştir. Araştırma bu yönüyle, Bourdieu’nün yeniden üretim teorisinin sınırlı bir örnek üzerinden sınanması olarak değerlendirilebilir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, yükseköğretime erişimde sosyoekonomik durum ve ortaöğretimde öğrenim görülen okul türünün rolünü anlamaktır. Bu doğrultuda çalışmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- 1) Öğrencilerin sosyoekonomik özelliklerine göre fakülte/alanlara dağılımları farklılık göstermekte midir?
- 2) Öğrencilerin yükseköğretim öncesi eğitim yaşantılarına göre fakülte/alanlara dağılımları farklılık göstermekte midir?
- 3) Öğrencilerin yükseköğretim öncesi eğitim yaşantılarına ve yükseköğretime giriş amaçlarına yönelik görüşleri nasıldır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Yükseköğretime erişimde sosyoekonomik durum ve ortaöğretimde öğrenim görülen okul türünün rolünü anlamayı amaçlayan bu çalışma, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeye çalıştığı için (Karasar, 2014) tarama modeli temel alınarak desenlenmiştir. Çalışmada farklı sosyal sınıflardan gelen öğrencilerin yükseköğretime erişimlerinin belirleyicisi olabilecek eşitsizlik kaynaklarından nasıl etkilendikleri farklı araştırma yaklaşımlarının kullanıldığı iki aşamada elde edilen verilerle ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda çalışmada bir taraftan öğrencilerin yükseköğretimde erişebildikleri fakülte/alan ile sosyoekonomik durum arasındaki ilişki betimlenmeye çalışılırken diğer taraftan öğrencilerin yükseköğretim kararını nasıl müzakere ettikleri ve yükseköğretime attıkları anlamlar anlaşılmasına çalışılmıştır. Çalışmanın ilk aşamasında anketle toplanan veriler aracılığıyla aynı üniversitenin farklı bölümlerinde öğrenim gören öğrencilerin bir anlamda profilleri çıkarılarak sosyoekonomik durum ve geçmiş eğitim yaşantısının yükseköğretime erişim üzerindeki rolü betimlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci aşamasında ise gerçekleştirilen odak grup görüşmeleriyle üniversitenin farklı bölümlerinde öğrenim gören farklı geçmişlere sahip öğrencilerin yükseköğretime erişim sürecini nasıl değerlendirdikleri, bu durumla ilgili öznel deneyimleri ve ortak özellikleri betimlenerek yükseköğretimde eşitsizlik olgusu tartışılmaya çalışılmıştır.

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evren ve örneklemini Trakya Üniversitesinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmuştur. Trakya Üniversitesi, 2017–2018 Eğitim-Öğretim yılı itibarıyla 48.695 öğrenci, 1705 öğretim elemanı ve 1511 idari personeli ile Türkiye'nin önemli devlet üniversitelerinden biri konumundadır. Üniversite, önemli kısmı Balkanlardan olmak kaydıyla, 2.636 yabancı uyruklu öğrenciye de eğitim sunmaktadır. Trakya Üniversitesi öğrencileri ağırlıklı olarak "Mesleki ve Teknik Temel Alanı"nda (%41) öğrenim görürken, onu "Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Temel Alanı" (%26) izlemektedir. "Eğitim Bilimleri ve Öğretmen Yetiştirme Temel Alanı"nda öğrenci ağırlığı %8, "Fen Bilimleri ve Matematik Temel Alanı"nda ise öğrenci ağırlığı %4'dür. "Mesleki ve Teknik Eğitim Temel Alanı"ndaki öğrenci yoğunluğu, Trakya Üniversitesinin İstanbul ve Çorlu'da bulunan sanayi bölgelerinin yakın olması nedeniyle ara eleman yetiştirilmesine yönelik programların açılmasına yönelik hedeflerden kaynaklanmaktadır (Trakya Üniversitesi, 2018). İki aşamada gerçekleştirilen bu araştırmanın ilk aşamasının evrenini 2017 yılında Trakya Üniversitesine yeni kayıt yaptırmış toplam 10.374 birinci sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmada, evrende yer alan tüm fakülte ve yüksekokullardan öğrencilerin eşit ağırlıklı olarak bulunduğu bir örneklem belirlemek için olasılık temelli örnekleme türlerinden orantısız tabakalı örnekleme tekniği (Erkuş, 2013) kullanılmış ve bu doğrultuda her tabakadan tesadüfi olarak öğrenci seçilmiştir. Araştırmada örneklem büyüklüğünü belirlemek üzere, Cohen, Manion ve Morrison (2007) tarafından geliştirilen örneklem belirleme çizelgesinden yararlanılmıştır. Çizelgede 10.000 kişilik bir evrende % 95'lik güven seviyesi ve % 3'lük sapma miktarı dikkate alındığında evreni temsil edebilecek örneklem büyüklüğü 964 olarak belirtilmiştir. Bu doğrultuda araştırma kapsamında 1100 anket uygulanmış, geri dönen anketlerden eksik ve özensiz doldurulanlar çıkarıldıktan sonra 983 anket, araştırma için kullanılmıştır. Tablo 3'te araştırmanın ilk aşamasının örneklemini oluşturan 983 öğrencinin cinsiyet ve öğrenim gördükleri fakülte/alana göre dağılımları yer almaktadır.

Tablo 3. Öğrencilerin Cinsiyete ve Öğrenim Gördükleri Fakülte/Alana Göre Dağılımları

Cinsiyet	Frekans (f)		Yüzde (%)		
Kadın	595		60.5		
Erkek	388		39.5		
Toplam	983		100.0		
Öğrencilerin Fakülte/MYO'lara Göre Dağılımı	f	%	Öğrencilerin Alanlarına Göre Dağılımı	f	%
Edebiyat Fakültesi	60	6.1	Sosyal Bilimler Alanındaki Fakülteler	266	27.1
Eğitim Fakültesi	61	6.2			
Beden Eğitimi Spor YO	52	5.3			
İlahiyat Fakültesi	49	5.0			
Güzel Sanatlar	44	4.5			
Arda MYO	50	5.1	Meslek Yüksekokulları	225	22.9
Sağlık Hizmetleri MYO	55	5.6			
Sosyal Bilimler MYO	59	6.0			
Teknik Bilimler MYO	61	6.2			
Diş Hekimliği Fakültesi	49	5.0	Sağlık Bilimleri Alanındaki Fakülteler	142	14.4
Eczacılık Fakültesi	51	5.2			
Tıp Fakültesi	42	4.3			
İktisadi İdari Bilimler Fakültesi	70	7.1	İktisat/ Ticaret ve Turizm Alanındaki Fakülteler	129	13.1
Uygulamalı Bilimler YO	59	6.0			
Fen Fakültesi	51	5.2	Fen ve Yardımcı Sağlık Hizmetleri Alanındaki Fakülteler	111	11.3
Sağlık Bilimleri Fakültesi	60	6.1			
Mühendislik Fakültesi	54	5.5	Mühendislik Alanındaki Fakülteler	110	11.2
Mimarlık Fakültesi	56	5.7			
Toplam	983	100.0	Toplam	983	100.0

Araştırmaya katılan 983 öğrencinin %60.5'i kadın (595), %39.5'i (388) erkektir. Öğrencilerden 142'si Sağlık Bilimleri, 110'u Mühendislik, 266'sı Sosyal Bilimler, 129'u İktisat/ Ticaret ve Turizm, 111'i Fen ve Yardımcı Sağlık Hizmetleri Alanlarındaki Fakültelerde, 225'i Meslek Yüksekokullarında öğrenim görmektedir.

Araştırmanın ikinci aşamasının örneklemini, 2018 öğretim yılı bahar döneminde Trakya Üniversitesi'ne bağlı sekiz farklı fakülte, iki farklı yüksekokul ve üç farklı meslek yüksekokulunda öğrenim gören 26 öğrenci oluşturmuştur. Bu öğrencileri belirlerken amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme tekniği kullanılmıştır. Bu örneklemede temel anlayış önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu doğrultuda ilk ölçüt; çalışma grubunda yer alacak öğrencilerin araştırmanın ilk aşamasının verilerinin toplandığı yıl olan 2017 yılında üniversiteye girmiş olmaları ve ikinci aşama verilerinin toplandığı 2018 yılında üniversitenin ikinci sınıfını tamamlıyor olmalarıdır. Araştırma örnekleminin belirlenmesinde belirlenen diğer iki ölçüt, öğrenim görülen program ve cinsiyet değişkenidir. Bu doğrultuda örnekleme alınan her fakülte (Tıp, Eczacılık, Mühendislik, Edebiyat, Eğitim, Fen, İktisadi İdari Bilimler, Sağlık Bilimleri), yüksekokul (Beden Eğitimi ve Spor, Uygulamalı Bilimler) ve meslek yüksekokulundan (Sosyal Bilimler, Teknik Bilimler ve Fen -Arda Meslek) bir kadın bir erkek öğrenci toplam 26 öğrenci örnekleme dâhil edilmiştir. Yalnızca bir fakültede (İktisadi İdari Bilimler Fakültesi) kadın öğrencinin planlanan odak grup görüşmesine gelememesi nedeniyle iki erkek öğrenci örnekleme yer almıştır. Görüşme yapılan öğrencilerin, 12'si kadın, 14'ü erkektir.

Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Araştırmanın ilk aşamasında veriler araştırmacı tarafından geliştirilen "Yükseköğretime Erişimin Belirleyicileri Anketi" ile toplanmıştır. Anket geliştirilirken öncelikle alanyazına dayalı olarak 40 sorudan oluşan anket taslağı oluşturulmuştur. Anketin geçerliği için Eğitim Yönetimi (dört kişi) ile Ölçme ve Değerlendirme (bir kişi) alanında görev yapan öğretim üyelerinden uzman görüşü alınmış, gelen dönütler doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Anket son olarak içerik, kapsam ve anlaşılabilirlik konularında değerlendirmeler yapabilmek için Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenim gören bir grup öğrenciye uygulanmıştır. Tüm bu değerlendirmeler sonucunda 27 sorudan oluşan ankete son biçimi verilmiştir. Geliştirilen anket Trakya Üniversitesi Etik Kurul onayı (Karar tarihi: 08.03.2017, Karar no: 217.03.11) alındıktan sonra Mayıs 2017 tarihinde uygulanmıştır. Öğrencilerin sosyoekonomik özelliklerinin ve yükseköğretim öncesi eğitim yaşantılarına ilişkin görüşlerinin öğrenim gördükleri fakülte/alanlara göre farklılaşıp farklılaşmadığını test edebilmek için "Ki-kare" testi kullanılmıştır. Öğrencilerin yükseköğretime giriş amaçlarına yönelik görüşleri ise yüzde ve frekans değerlerinden yararlanılarak çözümlenmiştir.

Araştırmanın ikinci aşamasında veriler "odak grup" görüşmesi yoluyla elde edilmiştir. Odak grup görüşmesi, nitel araştırmaların genel özelliğine uygun olarak belirlenen bir konu hakkında katılımcıların sahip oldukları bilgi, deneyim, duygu, algı, düşünce ve tutumlara dair derinlemesine ve çok boyutlu olarak bilgi edinilmesine katkı sağlaması (Çokluk, Yılmaz ve Oğuz, 2011) nedeniyle tercih edilmiştir. Odak grup görüşmeleri için hazırlanan form konu ile ilgili uzmanlık ve deneyime sahip öğretim üyelerinin görüşlerine sunulmuş ve geribildirimler temelinde sorulara son hali verilmiştir. Formun ön uygulaması dört öğrenci ile gerçekleştirilerek anlaşılmayan ve ifade bozukluğu olan iki soruda düzeltmeler yapılmıştır. Ön uygulama sonrası görüşme formunda öğrencilerin yükseköğretim tercih sürecindeki yaşantıları ve anlamları ortaya çıkarmaya yardımcı olacak; "yükseköğretim öncesi eğitim yaşantısı", "yükseköğretim tercihleri" ve yükseköğretimden beklentiler" olmak üzere üç boyuttan oluşan tematik çerçevede toplam sekiz soruya yer verilmiştir. Araştırma kapsamında planlanan odak grup görüşmeleri üç oturum olarak Mayıs 2018 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Birinci odak grup görüşmesine on, ikincisine sekiz, üçüncüsüne sekiz öğrenci katılmıştır. Odak grup görüşmeleri 120-140 dakika arasında sürmüştür. Görüşmeler katılımcıların bilgisi dâhilinde ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Kayıtlarda herhangi bir aksama olasılığını ortadan kaldırabilmek ve görüşmelerin sözel olmayan yönlerini de dikkate alabilmek için görüşmelerde iki yardımcı raportör

tarafından notlar alınmıştır. Görüşme sırasında öğrencileri yönlendirici, araştırmanın veri toplama sürecini olumsuz etkileyebilecek durumlardan kaçınılmıştır.

Araştırmada öğrencilerin algı ve deneyimlerini ortaya koyacak veriler, araştırmanın kavramsal yapısı ve analizine temel oluşturacak temalar önceden belirlendiği için betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Elde edilen verilerin analizinde öncelikle ses kayıtları ve yazılı olarak elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Ardından ses kayıtları ve bilgisayar dökümleri bir uzmana verilerek, verilerin bilgisayar ortamına doğru bir biçimde aktarılıp aktarılmadığı kontrol edilmiş ve onay alınmıştır. Bu aşamadan sonra veriler araştırmacı tarafından oluşturulan betimsel veri indekslerine yerleştirilmiş, kodlamalar yapılarak veriler belirlenen temalar altında gruplanmış ve yorumlanmıştır. Analiz aşamasının son adımı olarak elde edilen tema ve alt temalar, eğitim bilimleri ve nitel araştırma konularında bir uzmanın katılımıyla gerçekleştirilen uzlaş toplantısında görüşülerek elde edilen temalar üzerinde kodlayıcılar arası güvenilirlik analizi gerçekleştirilmiştir. Bu işlemde Güvenirlik=[Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)] X 100 formülünden (Miles ve Huberman, 1994) yararlanılmış ve kodlayıcılar arası güvenilirlik yüzdesi %92 olarak hesaplanmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçların aktarılabilirliğinin sağlanabilmesi için veriler ayrıntılı bir biçimde betimlenmiş ve yer yer doğrudan alıntılar ile desteklenmiştir. Yapılan doğrudan alıntılarda katılımcıların gerçek isimleri gizli tutulmuş, doğrudan alıntılar Ö1, Ö2, ... biçiminde ifade edilmiştir. Son olarak çalışmayı gerçekleştiren araştırmacı dışında iki öğretim üyesi tarafından araştırma raporu teyit amaçlı incelenerek, ham veriler ile bulgu ve yorumların uyumu ortaya konmuştur.

Bu araştırmada; anne-baba eğitim düzeyi, aile mesleği ve aile gelir düzeyi göstergeleri sosyal, kültürel ve ekonomik sermayenin belirleyicileri olarak kabul edilmiştir. Belirlenen göstergelerin Türkiye’de ki sosyal ve ekonomik yapı çerçevesinde değerlendirilmesine dikkat edilmiştir. Araştırmada anne-babanın eğitim düzeylerinin sınıflandırılması yapılırken Uluslararası Standart Eğitim Sınıflandırmasından (International Standard Classification of Education [ISCED]) yararlanılmıştır. UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu) tarafından geliştirilen ISCED, eğitim istatistiklerinin ve karşılaştırılabilir göstergelerin toplanması, derlenmesi ve bunların gerek ulusal gerek uluslararası düzeyde sunumu için uygun bir araç olarak tasarlanmıştır. ISCED standart kavram, tanım ve sınıflamaları sunmaktadır (YÖK, 2019). ISCED 2011’de yer alan eğitim seviyesi sınıflandırmasına göre; 1) Seviye 0-2; ortaöğrenimi bitirmemiş (0: Erken Çocukluk, 1: İlkokul, 2: Ortaokul), 2) Seviye 3-4; ortaöğrenimi bitirmiş (3: Lise, 4: Ortaöğretim sonrası üniversite derecesinde olmayan eğitim), 3) Seviye 5—8 ise; yükseköğrenimi bitirmiş (5: Meslek Yüksekokulu, 6: Lisans, 7: Yüksek Lisans, 8: Doktora ve dengi) bireyleri temsil etmektedir (ISCED, 2012). Bu üç kategori sırasıyla, düşük eğitim düzeyi, orta eğitim düzeyi ve yüksek eğitim düzeyi olarak adlandırılabilir (Arslankurt, 2013). Bu doğrultuda araştırmada anne-babanın eğitim düzeylerinin sınıflandırılmasında, düşük eğitim düzeyinde yer alan; okur-yazar olmayanlar ile ilköğretim mezunları *alt sosyoekonomik*, orta eğitim seviyesinde yer alan; ortaöğretim ve ön lisans mezunları *orta sosyoekonomik* düzeye ve son olarak yüksek eğitim düzeyinde yer alan; lisans ve lisansüstü eğitim mezunları ise *üst sosyoekonomik* düzeye dâhil edilmiştir. Araştırmada anne-babanın çalıştığı işler, Bourdieu’nün belirlediği üçlü toplumsal yapıya uygun olacak biçimde TÜİK’in (2012) meslek sınıflamasından yararlanılarak belirlenmiştir. Bu araştırmada; *üst sınıf* içerisinde değerlendirilen meslekler şunlardır: 1) Sağlık alanındaki profesyonel meslek mensupları (Doktor, Diş hekimi, Eczacı), 2) Diğer profesyonel meslek mensupları (Mühendis/Mimar, Hakim/Savcı/A vukat, Üst düzey asker, Öğretim Üyesi/Yazar/ Sanatçı), 3) İş İnsanları/tüccarlar 4) Üst kademe yöneticilerdir. *Orta sınıf* içerisinde değerlendirilen meslekler: 1) Memur, 2) Esnaf, 3) Yardımcı profesyonel meslek mensupları (özel sektör ücretli) 4) Emekliler olmuştur. *Alt sınıf* içerisinde yer alan meslekler ise: 1) Çiftçiler, 2) İşçiler ve 3) İşsizler olmuştur. Araştırmada kullanılan bir diğer gösterge olan aile gelir düzeyi, TÜİK’in (2017) yayınladığı ‘Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları’ istatistiklerine göre sınıflandırılmıştır. Buna göre 2016 yılında Türkiye’de hanehalkı kullanılabilir gelire göre sıralı yüzde %20’lik gruplara göre ailelerin aylık ve yıllık gelir düzeyleri Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Sıralı yüzde 20'lik gruplar itibarıyla yıllık hanehalkı kullanılabilir gelirin dağılımı, 2016 (Dolar)

	İlk %20 En Düşük Gelir Grubu	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	Son %20 En Yüksek Gelir Grubu
Hane Halkı Yıllık Gelir	4333	7338	10.482	14.919	31.937
Hane Halkı Aylık Gelir	360	612	873	1243	2661

Kaynak: TÜİK, 2017 Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları İstatistiklerinden derlenmiştir.

Bu verilerden hareketle araştırmada ilk ve ikinci %20'lik grupta geliri olan aileler *alt*, üçüncü ve dördüncü gelir grubundaki aileler *orta*, beşinci %20'lik grupta geliri olan aileler ise *üst* sınıf içerisinde değerlendirilmiştir.

Bulgular

Araştırma kapsamında iki aşamada elde edilen bulgular, araştırmanın alt amaç sorularına uygun olarak “sosyoekonomik özellikler”, “yükseköğretim öncesi eğitim yaşantısı” ve “yükseköğretime giriş amacı” olmak üzere üç başlık altında verilmiştir.

Öğrencilerin Sosyoekonomik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Araştırmada öncelikle öğrencilerin yükseköğretim tercihlerinde ilişkili olduğu varsayılan anne-baba eğitim düzeyi, mesleği ve geliri gibi sosyoekonomik özelliklerin betimlenmesine yer verilmiştir. Tablo 5'te araştırmaya katılan öğrencilerin anne-babalarının eğitim düzeylerine göre fakülte/alanlara dağılımları görülmektedir.

Tablo 5. Öğrencilerin Anne-Babalarının Eğitim Düzeylerine Göre Fakülte/Alanlara Dağılımı

Anne Eğitim Düzeyi	Sağlık Bilimleri		Mühendislik		Sosyal Bilimler		Fen ve Yrd. Sağlık Hizmetleri		İktisat/Ticaret, Turizm		MYO		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Alt Toplumsal Sınıf	33	23.2	48	43.6	173	65.0	62	55.9	65	50.4	144	64.0	525	53.4
Orta Toplumsal Sınıf	70	49.3	43	39.1	82	30.8	42	37.8	57	44.2	76	33.8	370	37.6
Üst Toplumsal Sınıf	39	27.5	19	17.3	11	4.1	7	6.3	7	5.4	5	2.2	88	9.0
Toplam	142	100	110	100	266	100	111	100	129	100	225	100	983	100

χ^2 : 132.61, sd:14, p: .00

Baba Eğitim Düzeyi	Sağlık Bilimleri		Mühendislik		Sosyal Bilimler		Fen ve Yrd. Sağlık Hizmetleri		İktisat/Ticaret, Turizm		MYO		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Alt Toplumsal Sınıf	20	14.1	33	30.0	118	44.4	44	39.6	52	40.3	87	38.7	354	36.0
Orta Toplumsal Sınıf	62	43.7	41	37.3	120	45.1	49	44.1	67	51.9	124	55.1	463	47.1
Üst Toplumsal Sınıf	60	42.3	36	32.7	28	10.5	18	16.2	10	7.8	14	6.2	166	16.9
Toplam	142	100	110	100	266	100	111	100	129	100	225	100	983	100

χ^2 : 149.16, sd:14, p: .00

Alt Toplumsal Sınıf: Okuryazar değil -İlkokul mezunu. Orta Toplumsal Sınıf: Ortaokul-Lise mezunu. Üst Toplumsal Sınıf: Üniversite- Lisansüstü mezunu.

Araştırmaya katılan öğrencilerin fakülte/alanlara dağılımı, toplumsal sınıf ölçütlerinden biri olarak belirlenen anne baba eğitim düzeyine göre anlamlı farklılıklar göstermektedir (Anne: $\chi^2=132.61$; $p<.01$, Baba: $\chi^2=149.16$; $p<.01$). Buna göre; Sosyal Bilimler (Anne: %65, Baba: %44.4) ve Meslek Yüksekokullarında (Anne: %64, Baba: %38.7) öğrenim gören öğrencilerin anne ve babalarının büyük çoğunluğunun alt toplumsal sınıf içerisinde değerlendirilen “okuryazar değil/ilkokul mezunu” olduğu anlaşılmaktadır. “Orta toplumsal sınıf” içerisinde değerlendirilen eğitim düzeyine sahip anne ve babaların oranının en yüksek olduğu alanlar Sağlık Bilimleri (Anne: %49.3, Baba: %43.7) ve İktisat/Ticaret, Turizm (Anne: %44.2, Baba: %51.9) alanları olurken, “üst toplumsal sınıf” içerisinde değerlendirilecek eğitim düzeyine sahip anne ve babaların oranının en yüksek olduğu alanlar ise Sağlık Bilimleri (Anne: %27.5, Baba: %42.3) ve Mühendislik (Anne: %17.3, Baba: %32.7) alanlarıdır. Sağlık

Bilimleri ve Mühendislik dışındaki birimlerde annesi üniversite/lisansüstü mezunu olanların oranı çok düşüktür.

Tablo 6'da araştırmaya katılan öğrencilerin anne-babalarının mesleklerine göre fakülte/alanlara dağılımları görülmektedir.

Tablo 6. Öğrencilerin Anne-Babalarının Mesleklerine Göre Fakülte/Alanlara Dağılımı

Anne Meslek	Sağlık Bilimleri		Mühendislik		Sosyal Bilimler		Fen ve Yrd. Sağlık Hizmetleri		İktisat/ Ticaret ve Turizm		MYO		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Alt Toplumsal Sınıf	102	71.8	88	80.0	228	85.7	92	82.9	111	86.0	195	86.7	816	83.0
Orta Toplumsal Sınıf	34	23.9	20	18.2	35	13.2	18	16.2	18	14.0	28	12.4	153	15.6
Üst Toplumsal Sınıf	6	4.2	2	1.8	3	1.1	1	0.9	-	-	2	0.9	14	1.4
Toplam	142	100	110	100	266	100	111	100	129	100	225	100	983	100

χ^2 : 23.14, sd:10, p: .00

Baba Meslek	Sağlık Bilimleri		Mühendislik		Sosyal Bilimler		Fen ve Yrd. Sağlık Hizmetleri		İktisat/ Ticaret ve Turizm		MYO		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Alt Toplumsal Sınıf	38	26.8	39	35.5	92	34.6	55	49.5	58	15.0	107	47.6	389	39.6
Orta Toplumsal Sınıf	81	57.0	61	55.5	164	61.7	54	48.6	64	49.6	112	49.8	536	54.5
Üst Toplumsal Sınıf	23	16.2	10	9.1	10	3.8	2	1.8	7	5.4	6	2.7	58	5.9
Toplam	142	100	110	100	266	100	111	100	129	100	225	100	983	100

χ^2 : 56.94, sd:10, p: .00

Alt Toplumsal Sınıf: Çiftçi/İşçi/Ev hanımı/İşsiz, Orta Toplumsal Sınıf: Memur/Esnaf/ Özel sektör ücretli/Emekli, Üst Toplumsal Sınıf: Profesyonel meslek mensupları, İş insanı, üst kademe yönetici

Eğitim düzeyi değişkeninde olduğu gibi öğrencilerin fakülte/ alanlara dağılımı, anne-baba mesleğine göre de anlamlı farklılıklar göstermektedir (Anne: $\chi^2=23.14$; $p<.01$, Baba: $\chi^2=56.94$; $p<.01$). Araştırmaya katılan öğrencilerin öğrenim gördükleri alanlara göre bakıldığında "alt toplumsal sınıf" içerisinde yer alan mesleklere sahip annelerin oranının en yüksek olduğu alan Meslek Yüksekokulları (%86.7) iken "alt toplumsal sınıf" içerisinde yer alan mesleklere sahip babaların oranının en yüksek olduğu alan Fen ve Yardımcı Sağlık Hizmetleridir (% 49.5). "Orta toplumsal sınıf" içerisinde yer alan mesleklere sahip anne babalarının oranının en yüksek olduğu alanlar ise Sosyal Bilimler (Anne: %13.2, Baba: %61.7) ve Sağlık Bilimleridir (Anne: %23.9, Baba: %57). Araştırmaya katılan öğrencilerin "üst toplumsal sınıf" içerisinde yer alan mesleklere sahip anne ve babaların toplam içerisinde oranı çok düşüktür (Anne: %1.4, Baba: %5.9). "Üst toplumsal sınıf" içerisinde yer alan mesleklere sahip anne babaların oranının en yüksek olduğu alan Sağlık Bilimleridir (Anne: %4.2, Baba: %16.2). Diğer alanlarda annelerin ve babaların üst toplumsal mesleklere sahip olma oranı oldukça düşüktür.

Tablo 7'de araştırmaya katılan öğrencilerin ailelerinin gelirine göre fakülte/alanlara dağılımları görülmektedir.

Tablo 7. Öğrencilerin Ailelerinin Gelirine Göre Fakülte/Alanlara Dağılımı (Aylık, Dolar)

Toplumsal Sınıf	Sağlık Bilimleri		Mühendislik		Sosyal Bilimler		Fen ve Yrd. Sağlık Hizmetleri		İktisat/ Ticaret ve Turizm		MYO		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Alt	35	24.6	34	30.9	119	44.7	42	37.8	68	52.7	127	56.4	425	43.2
Orta	82	57.7	66	60.0	133	50.0	65	58.6	55	42.6	90	40.0	491	49.9
Üst	25	17.6	10	9.1	14	5.3	4	3.6	6	4.7	8	3.6	67	6.8
Toplam	142	100.0	110	100.0	266	100.0	111	100.0	129	100.0	225	100.0	983	100.0

χ^2 : 71.41, sd:10, p: .00

Alt Toplumsal Sınıf (0-400 Dolar), Orta Toplumsal Sınıf (401-1400 Dolar), Üst Toplumsal Sınıf (1401 Dolar ve üstü)

Öğrencilerin fakülterele/alanlara dağılımı, ailelerinin gelirine göre anlamlı farklılıklar göstermektedir ($\chi^2=71.41=$; $p<.01$). Araştırmaya katılan öğrencilerin toplamına bakıldığında ailelerin neredeyse yarısının (425 kişi %43.2) “alt toplumsal sınıf” içerisinde değerlendirilen düzeyde aylık ortalama gelire sahip olduğu görülmektedir. MYO’daki (127 kişi, %56.4) ve İktisat/Ticaret, Turizm Hizmetlerindeki (%52.7) öğrencilerin ailelerinin büyük kısmı alt toplumsal düzeyde değerlendirilen gelir düzeyine sahiptir. Üst toplumsal sınıfta değerlendirilen gelir düzeyine sahip ailelerinin oranının en yüksek olduğu birim Sağlık Bilimleridir (%17.6).

Öğrencilerin Yükseköğretim Öncesi Eğitim Yaşantılarına İlişkin Bulgular

Bu başlık altında araştırmaya katılan öğrencilerin yükseköğretim öncesi eğitim yaşantılarının niteliğini anlamaya yönelik anket ve odak görüşmeler aracılığıyla elde edilen bulgular yer almaktadır.

Tablo 8’de araştırmanın ilk aşamasına katılan öğrencilerin mezun oldukları lise türlerine göre fakülterele/alanlara dağılımları görülmektedir.

Tablo 8. Öğrencilerin Mezun Oldukları Lise Türüne Göre Fakülterele/Alanlara Dağılımları

	Sağlık Bilimleri		Mühendislik		Sosyal Bilimler		Fen ve Yrd Sağlık Hizmetleri		İktisat/ Ticaret ve Turizm		MYO		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Anadolu Lisesi	45	31,7	47	42,7	75	28,2	56	50,5	57	44,2	35	15,6	315	32,0
Mesleki Teknik Lise	4	2,8	13	11,8	70	26,3	7	6,3	34	26,4	147	65,3	275	28,0
Diğer	27	19,0	10	9,1	70	26,3	19	17,1	4	3,1	9	4,0	139	14,1
Genel Lise	15	10,6	12	10,9	39	14,7	17	15,3	22	17,1	25	11,1	130	13,2
Özel Lise	18	12,7	21	19,1	11	4,1	10	9,0	10	7,8	9	4,0	79	8,0
Fen Lisesi	33	23,2	7	6,4	1	0,4	2	1,8	2	1,6	-	-	45	4,6
Toplam	142	100	110	100	266	100	111	100	129	100	225	100	983	100

χ^2 : 444.24, sd:25, p: .00

Öğrencilerin fakülterele/alanlara dağılımı, mezun oldukları lise türüne göre anlamlı farklılıklar göstermektedir ($\chi^2=444.24=$; $p<.01$). Öğrencilerin mezun oldukları lise türüne göre dağılımları incelendiğinde, toplam öğrenci sayısı içindeki ağırlıkları açısından, “Anadolu lisesi” mezunlarının %32,0’lık bir oranla birinci sırada yer aldığı, %28’lik oranla da “mesleki teknik lise” mezunlarının bu lise grubunu izlediği görülmektedir. Toplam öğrenci sayısı içerisinde “fen lisesi” mezunlarının oranı oldukça düşüktür (%4,6). “Fen lisesi” mezunlarının en yüksek oranda bulunduğu alan Sağlık Bilimleri (%23,2) olurken, “özel lise” mezunlarının en yüksek oranda bulunduğu alan Mühendisliktir (%19,1). “Meslek lisesi” mezunlarının en yüksek oranda bulunduğu alan ise MYO’dır (%65,3). Sağlık Bilimleri alanı dışındaki alanlarda fen lisesi mezunlarının oranı oldukça düşüktür.

Tablo 9’da araştırmaya katılan öğrencilerin lise öğrenimlerinin niteliğine ilişkin görüşleri yer almaktadır.

Tablo 9. Öğrencilerin Lise Öğrenimlerinin Niteliğine İlişkin Görüşleri

		Sağlık Bilimleri		Mühendislik		Sosyal Bilimler		Fen ve Yrd Sağlık Hizmetleri		İktisat/ Ticaret ve Turizm		MYO	χ^2	sd	P	
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%					
Lisede iyi bir eğitim aldım	Evet	72	50,7	43	39,1	79	29,7	50	45,0	33	25,6	73	32,4			
	Kısmen	59	41,5	49	44,5	132	49,6	44	39,6	64	49,6	104	46,2	36,14	10	.00
	Hayır	11	7,7	18	16,4	55	20,7	17	15,3	32	24,8	48	4,9			

Tablo 9. Devamı

		Sağlık Bilimleri		Mühendislik		Sosyal Bilimler		Fen ve Yrd Sağlık Hizmetleri		İktisat/ Ticaret ve Turizm		MYO	χ^2	sd	P	
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%					f
Lisede etkili bir yönlendirme aldım	Evet	64	45.1	39	35.5	67	25.2	46	41.4	30	23.3	51	22.7			
	Kısmen	48	33.8	41	37.3	93	35.0	38	34.2	47	36.4	87	38.7	44.97	15	.00
	Hayır	30	21.1	30	27.3	106	39.9	27	24.3	52	40.3	87	38.7			
Daha iyi bir lisede okusaydım	Evet	44	31.0	48	43.6	143	53.8	50	45.0	82	63.6	146	52.2			
daha iyi bir bölümü kazanabilirdim	Kısmen	55	38.7	45	40.9	59	25.9	34	30.6	32	24.8	61	27.1	67.76	10	.00
	Hayır	43	30.3	17	15.5	54	20.3	27	24.3	15	11.6	18	8.8			

Öğrencilerin lise öğrenimlerinin niteliğine ilişkin görüşleri öğrenim gördükleri fakültelere/alanlara göre anlamlı farklılıklar göstermektedir. Sağlık Bilimlerindeki öğrencilerin yarısı (%50.7), Mühendislik (%39.1) ve Fen ve Yardımcı Sağlık Hizmetleri (%45.0) alanlarındaki öğrencilerin önemli bir kısmı lisede iyi bir eğitim aldığını düşünmektedir. Lisede iyi bir eğitim aldığını düşünmeyen öğrencilerin oranının en yüksek olduğu alanlar İktisat/Ticaret, Turizm (%24.8) ve Sosyal Bilimlerdir (%20.7). Sağlık Bilimleri alanındaki öğrencilerin yarıya yakını (%45.1) lisede üniversiteye yönelik etkili bir yönlendirme aldığını düşünürken, MYO'dakilerin dörtte birine yakını (%22.7) lisede etkili bir yönlendirme aldığını düşünmektedir. İktisat/Ticaret ve Turizm (%63.6), Sosyal Bilimler (%53.8) ve MYO (%52.2) öğrencilerin büyük kısmı daha iyi bir lisede öğrenim görmüş olsalardı üniversitede daha iyi bir bölümü kazanabileceklerini düşünmektedirler.

Lise öğreniminin niteliğine ilişkin öğrencilerden anket aracılığıyla elde edilen bulguları desteklemesi ve konunun derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlaması amacıyla odak grup görüşmelerine katılan öğrencilere de lise öğrenimlerini değerlendirmelerine yönelik sorular sorulmuştur. Bu görüşmelerde elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

İyi bir Lise İyi Bir Üniversite Demek

Odak grup görüşmelerine katılan öğrencilerin tamamı lisede alınan eğitimin niteliğinin çok önemli olduğu ve lisedeki alınan eğitimin yükseköğretime girişte önemli bir belirleyici olduğu görüşünü taşımaktadır. Öğrenciler bu nedenlerle lise tercihinin çok önemli bir karar olduğu, lise türleri arasındaki eğitimin niteliğinin çok farklı olması nedeniyle yanlış bir lise tercihinin gelecek eğitim yaşantısı üzerinde olumsuz etkileri olduğu biçiminde görüşler belirtmişlerdir.

"Bence lisenin kalitesi üniversiteye girişte ve mesleğin belirlenmesinde çok önemli. Benim Meslek Lisesi'nde okuyan arkadaşlarım vardı, oradaki hocalar arkadaşlarıma üniversiteyi okumamaları gerektiğini, bir meslek sahibi olmaları gerektiğini söylüyorlardı. Ben o nedenle Anadolu lisesine girmek istedim ve Anadolu Lisesi'nde okumamın yükseköğretime girmemde doğrudan etkisi olduğunu söyleyebilirim" (Ö9:Edebiyat, Erkek, Alt Sınıf, Anadolu Lisesi).

"Ağabeyim yanlış tercih yaptı. Anadolu lisesinde olacağıma genel lisede oldum bu da benim geleceğimi çok etkiledi. Okula negatif enerji ile başladım. Lisedeki eğitimin niteliği çok önemli bence. Aynı seviyede olduğum arkadaşlarım çok farklı bölümlerde şimdi. Lise dönemi insanın geleceğini çok etkiliyor, insanı köreltiyor veya ilerletiyor"(Ö20: Sağlık Bilimleri Fakültesi, Kadın, Alt Sınıf, Genel lise).

Öğrencilerin büyük çoğunluğu lise tercihlerinde çok farklı faktörlerin etkili olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle alt toplumsal sınıftan gelen öğrencilerin önemli bir kısmı lise tercihlerini yaparken yeterli düzeyde yönlendirme alamadıklarını, bazıları ise liseye giriş sınavından yeterli puan alamadıkları için istedikleri lisede öğrenim göremediklerini belirtmişlerdir.

“Lise tercihi çok önemli bir süreç üniversite sınavına yüz kere belki bin kere girme hakkımız var. Üniversite sınavına birden çok kez girme hakkı varken lise için 13-14 yaşında bir çocuğun bir kez seçim ve tercih hakkı var. Bu aynı zamanda çok büyük bir sorumluluk bence. Çocuğun yanlış bir tercihle hiç istemediği bir liseye yönelmesi geleceğini etkileyecek bir eğitim kademesine çok kötü başlamasına yol açıyor. Ben tercihim yaparken ailem biz anlamıyoruz sen ne istersen yaz çünkü okuyacak olan sensin dedi” (Ö23: Uygulamalı Bilimler, Erkek, Alt Sınıf, Meslek Lisesi).

“Anadolu Lisesine girmek istemişim ama puanım yetmedi. Anadolu Lisesi’nin daha iyi bir eğitim olanağına sahip olması nedeniyle bunu istiyordum ama olmadı. Bir süre genel liseye devam ettim. Daha sonra temel liseye geçiş yaptım” (Ö5: İktisat, Erkek, Orta Sınıf, Temel Lise).

Türkiye’de yükseköğretime girişte uygulanan merkezi sınav nedeniyle öğrenciler almış oldukları lise eğitimlerinin yanı sıra farklı yollarla üniversite sınavına hazırlık için çaba sarf etmektedirler. Bu hazırlık sürecinin niteliği öğrencilerin sosyoekonomik durumlarına bağlı olarak oldukça farklılaştırmaktadır. Bu doğrultuda araştırmada öğrencilerin yükseköğretime hazırlık sürecini nasıl geçirdikleri incelenmiştir.

Tablo 10’da öğrencilerin üniversite sınavına hazırlık biçimlerine göre fakülterele/alanlara dağılımları görülmektedir.

Tablo 10. Öğrencilerin Üniversite Sınavına Hazırlık Biçimlerine Göre Fakülterele/Alanlara Dağılımları

	Sağlık Bilimleri		Mühendislik		Sosyal Bilimler		Fen ve Yardımcı Sağlık Hizmetleri		İktisat/ Ticaret ve Turizm		Meslek Yüksekokulları		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Kendim hazırlandım	47	33.1	31	28.2	125	47.0	33	29.7	55	42.6	134	59.6	425	43.2
Dershane Hazırlık yapmadım	54	38.0	53	48.2	106	39.8	53	48.2	52	40.3	54	24.0	372	37.8
Özel Ders	12	8.5	14	12.7	17	6.4	7	6.3	6	4.7	26	11.6	82	8.3
Dershane ve Özel Ders	18	12.7	6	5.5	14	5.3	8	7.2	12	9.3	9	4.0	67	6.8
Toplam	142	100.0	110	100.0	266	100.0	111	100.0	129	100.0	225	100.0	983	100.0

χ^2 : 91.47, sd:20, p: .00

Öğrencilerin fakülterele/alanlara dağılımı, üniversiteye hazırlık biçimine göre anlamlı farklılıklar göstermektedir ($\chi^2= 91.47=$; $p<.01$). Araştırmaya katılan öğrencilerin toplamına bakıldığında büyük çoğunluğunun destek almadan kendi olanaklarıyla (%43.2) ve dershaneye giderek (%37.8) üniversite sınavına hazırlandığı anlaşılmaktadır. Dershaneye giderek hazırlandığını belirten öğrencilerin oranının en yüksek olduğu alanlar Fen ve Yardımcı Sağlık Hizmetleri (%48.2) ve İktisat/Ticaret ve Turizm (%40.3) alanları olurken, en düşük olduğu alan MYO’dur (%24.0). Öğrencilerin çok azı (%6.8) özel ders alarak sınava hazırlandığını belirtmiştir. Özel ders alarak sınava hazırlanan öğrencilerin oranının en yüksek olduğu alan Sağlık Bilimleridir (%12.7).

Tablo 11’de öğrencilerin üniversite sınavına hazırlık için yaptıkları harcamaya göre fakülte/alanlara dağılımları yer almaktadır.

Tablo 11. Öğrencilerin Üniversiteye Hazırlık İçin Yapılan Harcamaya Göre Fakülte/Alanlara Dağılımları (Yıllık/Dolar)

	Sağlık Bilimleri		Mühendislik		Sosyal Bilimler		Fen ve Yardımcı Sağlık Hizmetleri		İktisat/ Ticaret ve Turizm		MYO		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
0-600	70	11.6	44	40.0	171	64.3	53	47.7	77	59.7	189	84.0	604	61.4
601-1200	41	28.9	39	35.5	59	22.2	43	38.7	37	28.7	24	10.7	243	24.7
1201-1801	14	9.9	9	8.2	16	6.0	8	7.2	8	6.2	3	1.3	58	5.9
1801 ve üstü	17	12.0	18	16.4	20	7.5	7	6.3	7	5.4	9	4.0	78	7.9
Toplam	142	100	110	100	266	100	111	100	129	100	225	100	983	100

χ^2 : 100.16, sd:15, p: .00

Öğrencilerin fakülte/alanlara dağılımı, üniversiteye hazırlık için yapılan harcamaya göre anlamlı farklılıklar göstermektedir ($\chi^2 = 100.16$; $p < .01$). Üniversiteye hazırlık için en az harcama yapan alanlar MYO, Sosyal Bilimler ve İktisat/Ticaret ve Turizm olurken, Sağlık Bilimleri ve Mühendislik alanlarındaki öğrencilerin önemli bir kısmının yıllık 1200 Dolar ve üstünde bir harcama yaptıkları görülmektedir.

Araştırmada odak grup görüşmelerine katılan öğrencilere de yükseköğretime hazırlık sürecine ilişkin değerlendirmeleri sorulmuştur.

Dershane olmadan asla

Öğrencilerin büyük çoğunluğu üniversite sınavı öncesi dershaneye gitmenin üniversiteye girmenin temel koşullarından biri olduğuna inanmaktadırlar. Bu yönde görüş bildiren öğrenciler öğrenim gördükleri liseden çok devam ettikleri dershanelerde üniversiteye giriş sınavı için gerekli eğitimi alabildiklerini düşünmektedirler. Öğrenciler dershanelerde üniversite sınavına hazırlanmanın yanı sıra üniversitede seçmeleri gereken alanlarla ilgili yönlendirmeler aldıklarını ve tercihlerinde bu yönlendirmelerin etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Bazı öğrenciler üniversite tercih sürecinde dershanelerin yaptığı yönlendirmelerin bazen baskı oluşturabilecek düzeyde olduğunu ifade etmişlerdir. Bu yönde görüşü olan öğrenciler, bunun üniversite ve bölüm süreci ile ilgili olarak kendilerinin ve ailelerinin yeterli düzeyde bilgi sahibi olmamasından kaynaklandığını düşünmektedirler.

“Hocam üniversiteye girmemde dershane nin etkili olduğunu düşünüyorum. Onlar bizi yönlendirdiler ne yapmamız gerektiğini söylediler, eksiklerimizi kapatmaya çalıştılar” (Ö4: Fen Fakültesi, Kadın, Alt Sınıf, İmam Hatip Lisesi).

“Hepimiz dershane den geçtik. Anne babam ilkokul mezunu onlar çok bilgili olmadıkları için dershane ye giderek benle ilgili dershane den bilgi alırlardı. Nasıl olduğunu oradan öğrenmeye çalışırlardı. Üniversite tercihi de aileden çok gittiğimiz dershanelerin etkili olduğunu düşünüyorum. Onlar bizi yönlendirdi. Dershaneler aileleri de baskı altına alarak bizim nasıl hangi tercih yapmamız gerektiğini belirtiyorlardı. Bende de bu şekilde gerçekleşti. Benim tercihim de aslında doğrudan dershane yaptı diyebilirim” (Ö19: Sağlık Bilimleri, Erkek, Alt Sınıf, Fen Lisesi).

Öğrencilerin bazıları ise üniversiteye herhangi bir destek almadan, dershane ye gitmeden hazırlandıklarını ifade etmişlerdir. Bu yönde görüş bildiren öğrencilerden bazıları dershane ye kendi isteğiyle gitmediğini bazıları ise ekonomik nedenlerle dershane ye gidemediklerini ifade etmişlerdir.

“Ben hiç dershaneye gitmedim ama birkaç özel ders aldım. Çok çıkacak sorular ile ilgili sadece matematikten birkaç tane özel ders aldım. Benim dershaneye gitmeme nedenim biraz maddiyata bağlıydı” (Ö21: Sosyal Bilimler MYO, Kadın, Alt sınıf, İmam Hatip Lisesi).

Öğrencilerin Yükseköğretime Giriş Amacına İlişkin Bulgular

Bu başlık altında öğrencilerin yükseköğretime giriş amaçlarına ilişkin bulgular yer almaktadır. Tablo 12’de öğrencilerin yükseköğretime giriş amaçlarına yönelik görüşleri yer almaktadır.

Tablo 12. Öğrencilerin Yükseköğretime Giriş Amaçlarına Yönelik Görüşleri

	Sağlık Bilimleri		Mühendislik		Sosyal Bilimler		Fen ve Yardımcı Sağlık Hizmetleri		İktisat/ Ticaret ve Turizm		MYO		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
İş bulma kolaylığı	89	62.7	65	59.1	105	39.5	86	77.5	79	61.2	135	60.0	559	56.9
Bölüme olan ilgi	75	52.8	63	57.3	169	63.5	63	56.8	20	15.5	75	33.3	465	47.3
Prestijli işlerde çalışma isteği	96	67.6	60	54.5	96	36.1	30	27.0	70	54.3	59	26.2	411	41.8
Üniversite sınavında alınan puanının belirleyiciliği	49	34.5	43	39.4	78	29.3	31	27.9	61	47.3	102	45.3	364	37.1
Akademik kariyer yapma isteği	59	41.5	29	26.4	115	43.2	34	30.6	43	33.6	36	16.0	316	32.2
Aile ve yakın çevrenin isteği	32	22.5	7	6.4	31	11.7	11	9.9	13	10.1	32	14.2	126	12.8
Fakültenin yaşanılan şehirde olması	6	4.2	7	6.4	16	6.0	11	9.9	9	7.0	18	8.0	67	6.8

Araştırmaya katılan öğrencilerin yarısından fazlası (559 kişi, %56.9) üniversiteye giriş amacı olarak “gelecekte iş bulma kolaylığı” seçeneğini işaretlemiştir. “Bölüme olan ilgi” (465 kişi, %47.3), “prestijli işlerde çalışma” (411 kişi, %41.8) seçeneklerinin oranı da oldukça yüksektir. Araştırmaya katılan öğrencilerin üniversiteye gelmekteki amaçlarına göre görüşleri incelendiğinde, Sağlık Bilimleri dışındaki diğer alanlarda üniversiteye giriş amacı olarak en sık dile getirilen seçenek “iş bulma kolaylığı” olmuştur. Sağlık Bilimlerinde ise en sık ifade edilen seçenek “prestijli işlerde çalışma isteği (%67.6)” olmuştur.

Öğrencilerin ailelerinin sosyal ve ekonomik özelliklerine ilişkin veriler, yükseköğretimde fakülte/alanlara göre öğrenci profilini çıkarmada önemli ipuçları vermektedir. Bununla birlikte ailenin sahip olduğu ekonomik ve kültürel özelliklerin çocuğun eğitim yaşantısına olan etkilerini öğrencilerin algıları ile ortaya koymak yükseköğretimde eşitsizliğin toplumsal boyutlarını daha iyi görmeye katkı sağlayabilir. Bu doğrultuda odak grup görüşmelerine katılan öğrencilerden ailelerinin eğitim yaşantılarına olan etkilerini değerlendirmeleri istenmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin tamamına yakını ailelerinin eğitim yaşantıları üzerinde önemli etkileri olduğunu düşünmektedir. Öğrenciler özellikle yükseköğretim kararı konusunda ailelerinden önemli destekler aldıklarını ifade etmişlerdir. Ancak bu desteğin niteliği ve ailelerinin yükseköğretimden beklentileri ailelerinin sosyoekonomik durumuna göre önemli düzeyde farklılıklar göstermektedir.

Oku, kendini kurtar

Alt toplumsal sınıftan gelen öğrencilerin ve ailelerinin yükseköğretimi büyük oranda gelecekte gelir ve yaşam koşullarının iyileşmesine yardımcı olabilecek insan sermayesi yatırımı olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Bu yönde görüş bildiren öğrencilerin aileleri için çocuklarının üniversiteyi bitirmesi “kamuda bir iş bulmaları”, “daha nitelikli işlerde çalışmaları” anlamını taşımaktadır. Öğrenciler ailelerinin bu tür isteklerini yerine getirmek için çok çaba gösterdiklerini ancak bu durumun bir süre sonra kendilerinde baskı yarattığını dile getirmişlerdir.

“Benim geldiğim yerde bir memur olmak, yüksek mertebede bir yer elde edecek iş sahibi olabilmek için yükseköğretim çok önemliydi. O nedenle üniversiteye gitmem ailem tarafından çok istendi” (Ö15: Eğt. Fak. Erkek, Orta sınıf, Meslek Lisesi).

“Bizim ailede ilk üniversiteye giden benim. Ailemin tamamı çok erken yaşlarda iş hayatına atılmış. Bu nedenle okumamın sebebi bana küçük yaşlardan itibaren babamların oku sen bari kendini kurtar bizim gibi olma biçimindeki sözleri olmuştur. Özellikle “takım elbiseli” mesleklere sahip olmak bizim insanımız açısından önemlidir. Çünkü toplum tarafından saygı gördüğü için oku memur ol biçiminde ifadeleri çok duydum” (Ö23: Uygulamalı Bilimler, Erkek; Alt Sınıf, Meslek lisesi).

“Anne babam emekli ikisinin yaşantısı da çok çalışarak geçti. O nedenle benden beklentilerini sen bizden daha iyi ol, daha rahat ol biçiminde ifade ettiler. Ancak bu durum bende daha çok baskıya yol açtı. Bir süre sonra bu baskıdan kurtulup kendi tercihlerime yönelmeye başladım” (Ö25: Teknik Bilimler MYO, Erkek, Alt sınıf, Genel Lise).

İleride iş garantisi olan bölümleri seçtim

Öğrencilerin önemli bir kısmı bölüm tercihlerini yaparken ekonomik faktörlerin belirleyici olduğunu vurgulamışlardır. Bu görüşteki öğrenciler seçtikleri bölümün mezun olduktan sonra kolay iş bulma olanağı sunmasının, tercihlerinde kendileri için önemli bir faktör olduğunu ifade etmişlerdir.

“Daha kısa sürede atanmak, iş sahibi olmak düşüncesi benim de tercihim yaparken belirleyici olan etkenler olduğunu söyleyebilirim. Bölümü belki çok fazla istemiyordum. Yani ilk sıralarda yer almıyordum ama çabuk iş bulma olanağına sahip olması tercih yapmam da etkili oldu diyebilirim” (Ö20: Sağlık Bilimleri Fakültesi, Kadın, Alt Sınıf, Genel lise).

“Üniversitede bölüm tercihim yaparken aklımdan şunlar geçiyordu; bir an önce iş bulayım işimi kurayım ve bir an önce hayatımı oluşturayım diye düşündüm” (Ö17: Fen MYO, Erkek, Alt sınıf, Genel Lise).

Görüşmelere katılan öğrencilerin tamamı ailelerinin birçok konuda olduğu gibi eğitsel kararlar verirken de ellerinden geldikçe kendilerine destek olduğunu belirtmişlerdir. Öğrenciler ailelerinin maddi manevi destek sağlayarak kendileri için özveride bulduklarını ifade etmişlerdir. Ancak alt toplumsal sınıftan gelen öğrencilerin tamamına yakını ailelerinin eğitim durumunun yüksek olmaması nedeniyle kendilerine yeterli düzeyde yönlendirme yapamadıklarını ve eğitsel kararlar alırken yeterli desteği sağlayamadıkları yönünde görüşler bildirmişlerdir.

“Ailenin eğitim seviyesinin yüksek olması eğitim kararları üzerinde önemli olduğunu düşünüyorum. Şöyle örnek vereyim; benim lise tercihimde ailem değil, komşunun çocuğu yönlendirdi. Bu durum bile ailemin eğitim anlamında ne kadar yetersiz kaldığı ortaya çıkıyor. Ailem belki bir lise mezunu veya üniversite mezunu olsaydı çok daha farklı olabilirdi diye düşünüyorum. Bu nedenle ailemi bu eğitim seviyesi ile bana yapabileceği çok bir şey yoktu diye düşünüyorum” (Ö23: Uygulamalı Bilimler, Erkek, Alt Sınıf, Meslek Lisesi).

“Ailenin eğitilmiş olmasının eğitsel kararlarda önemli olduğunu düşünüyorum. Eğitsel kararlarımızı verirken ailemiz biraz daha bilgili olsaydı daha doğru kararlar verebilirdik. Çünkü kendinle ilgili kararları verirken hep en yakınında olan insanlar onlar oluyor” (Ö21: Sosyal Bilimler MYO, Kadın, Alt sınıf, İmam Hatip Lisesi).

“Ailemden asla şikâyetçi değilim ancak ilkokuldan beri daha iyi bir yönlendirme yapsalardı. Belki çok daha iyi bölümleri de okuyabilirdim, daha iyi bölümlere girebilirdim diye düşünüyorum” (Ö9: Edebiyat, Erkek, Alt Sınıf, Anadolu Lisesi).

Bazı öğrenciler ailelerinden üniversite tercihlerinde daha belirgin yönlendirmeler aldıklarını ifade etmişlerdir. Bu tür yönlendirmeleri alan öğrencilerin orta ve üst sınıftan gelen öğrenciler olduğu anlaşılmaktadır. Bu yönde görüş bildiren öğrenciler ailelerinin üniversite tercihleri üzerinde doğrudan etkileri olduğunu, ailelerinin kendilerinin öncelikli tercihlerini değiştirmek için biraz da baskı uyguladıklarını ifade etmişlerdir.

“Ailemin maddi manevi destek olduğunu düşünüyorum. Mühendislik okumamı istemişlerdi. Ağabeyimin de mühendislik okumasını istemişlerdi. O bilgisayar mühendisliği okudu. Ben aslında hep öğretmenlik istemiştim. Fakat ailem öğretmenliği desteklemedi. Onların isteğiyle mühendisliği seçmiş oldum” (Ö12: Mühendislik, Kadın, Orta sınıf, Anadolu Lisesi).

“Ben sınava ilk girdiğim yıl ailemin de isteği ile dış hekimliğini seçmiştim. Bir yıl orada okumuştum ama uyum gösteremedim. Ondan sonra tıpla ilgili bir karar aldım, yani bölümü değiştirme kararı aldım. Ailem bu kararında biraz endişeliydi. Yapabilir misin, zor zorlanır mısın diye. Ablam da tıp okumuştum onlar tıpta okumanın zorluğunu biliyorlardı. Bilmiyorum belki de o nedenle ilk sene tıp tercih etmemi istemediler. Aslında beni biraz yanlış yönlendirdiler diyebilirim. Diğer fakültede uyum gösteremedim ve bir yılım boşuna gitti” (Ö13: Tıp, Kadın, Orta sınıf, Anadolu Lisesi).

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmanın sonuçları, araştırmaya katılan öğrencilerin yükseköğretim öncesi eğitim yaşantılarının niteliği ile sosyoekonomik durum özellikleri arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin fakültelere/alanlara dağılımı, mezun oldukları lise türüne ve lisede aldıkları eğitimin niteliğine göre anlamlı farklılıklar göstermektedir. Orta ve üst toplumsal sınıftan öğrencilerin çoğunlukla bulunduğu Sağlık Bilimleri, Mühendislik gibi yüksek puanlı alanlarda öğrenim gören öğrencilerin ağırlıkla ortaöğretimde nitelikli eğitim ve yönlendirme verilen fen liseleri, Anadolu liseleri gibi “iyi” liselerden mezun oldukları anlaşılmaktadır. Bu tür liselerde öğrenim gören öğrenciler, okul yaşantıları boyunca nitelikli bir eğitim aldıklarını ve üniversiteye yönelik etkili bir yönlendirme ile karşılaştıklarını düşünmektedirler. Buna karşın MYO ve Sosyal Bilimler gibi alt toplumsal sınıftan gelen öğrencilerin ağırlıkta olduğu alanlarda öğrenim gören öğrencilerin büyük çoğunluğu ise lisede nitelikli bir eğitim alamadıklarını, farklı bir lisede öğrenim görmüş olsalardı üniversitede daha iyi bir bölümü kazanabilecekleri görüşünü taşımaktadırlar. Odak grup görüşmelerine katılan öğrencilerin de bu yöndeki ifadeleri dikkat çekmektedir. Görüşmelere katılan öğrencilerin tamamı lisede alınan eğitimin niteliğinin çok önemli olduğu ve lisedeki alınan eğitimin yükseköğretime girişte çok önemli bir belirleyici olduğunu düşünmektedirler.

Türkiye’de öğrencilerin eğitim yaşantılarında bu denli belirleyici olan ortaöğretimde hangi okul türüne devam edecekleri tıpkı yükseköğretime girişte olduğu gibi sıralama ve eleme anlayışına dayalı merkezi sınavla belirlenmektedir (Başaran Tican, 2005; ERG, 2013; Küçükler, 2017; TED, 2010; TEDMEM, 2013, 2017a, 2017b). Öğrencilerin merkezi sınavla dayalı olarak okullara yerleşmesi okul türleri ve okullar arasındaki öğrenci başarıları ve nitelik farklarının yoğunlaşmasına yol açmakta, nitelik farkları yoğunlaştıkça sınavlardaki rekabet artmakta, dolayısıyla sosyoekonomik durumun belirleyiciliği

artmaktadır. Yıllar içinde bu süreçler birbirini besler hale gelmiş, okul düzeyinde sosyoekonomik duruma göre ayrışma ortaya çıkmıştır (ERG, 2010). Ortaöğretimde, hatta kimileri için ilkokuldan sonra özel öğretmenlerce yetiştirilerek yarışmada başarılı düzeye getirilen varlıklı aile çocukları yabancı dil ağırlıklı özel okul, Anadolu Lisesi, Fen Lisesi gibi okullara girerek, üniversitede istediği bölüme girme şansını artırabilmektedir. Böylece istihdam olanakları ve ücret düzeyleri yüksek olan tıp, mühendislik gibi alanlar; kimi ayrıcalıklı varlıklı aile çocuklarına özgü kuruluşlar olma özelliği taşımaktadır (Âdem, 1999). Bu şekilde işleyen bir okul sistemi aslında bir biçimde Bourdieu'nün (1995) belirttiği gibi öğrenciler arasında eleme (ayıklama) işlevini yerine getirmekte, yani alt sınıftan gelen öğrencilerin elenmesini sağlayarak okula ilişkin yeniden üretim mekanizmalarının işlerliğini sürdürmektedir. Öğrenciler sınavlar ve seçme mekanizmalarıyla toplumsal, ekonomik ve kültürel özelliklerine göre ayrıştıktan sonra, alanlara göre de sınıflanmaktadır. Bir anlamda öğrencinin eğitim rotası, doğduğu çevreden başlayarak, ailenin ekonomik ve kültürel özellikleri, devam ettiği ilköğretim ve lise türüyle birlikte, birbirini etkileyerek, zincirleme bir şekilde çizilmektedir (Buyruk, 2008). Türkiye'de okulların sosyoekonomik duruma göre bu şekilde ayrışması öğrenci başarıları arasındaki farkların daha da derinleşmesine yol açtığı gibi (ERG, 2010), okul türleri arasında tabakalaşmanın oluşmasını da sağlamaktadır (Aedo vd., 2013).

Bu araştırmada ulaşılan bir diğer sonuç, araştırmaya katılan öğrencilerin sosyoekonomik durumlarının yükseköğretime yönelik hazırlık sürecini etkilediğidir. Araştırmaya katılan öğrencilerin fakültelere ve alanlara dağılımı, üniversiteye hazırlık biçimine ve üniversiteye hazırlık için yapılan harcamaya göre anlamlı farklılıklar göstermektedir. Ortaöğretimde nitelikli bir eğitimden yararlanamayan öğrenciler için üniversiteye giriş sınavından alınacak yüksek puanın önemi oldukça fazladır. Bu nedenle birçok öğrenci ve aile bu "son fırsatı" değerlendirmek için çaba sarf etmektedir. Ancak yükseköğretim hakkına ulaşabilmek için bu denli önemli olan yükseköğretime hazırlık süreci, ortaöğretim basamağında olduğu gibi her öğrenci için eşit olanaklarla gerçekleşmemektedir. Bu süreçte de öğrencinin karşısına sosyoekonomik durumuna bağlı olarak yeni eşitsizlik durumları çıkmaktadır. Bu araştırmanın sonuçları da bu durumu desteklemektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerden üniversite sınavına dershaneye giderek hazırlandığını belirten öğrencilerin oranının en yüksek olduğu alanlar Fen ve Yardımcı Sağlık Hizmetleri ve İktisat/Ticaret ve Turizm alanları olurken, en düşük olduğu alan MYO'dur. Öğrencilerin çok azı özel ders alarak sınava hazırlandığını belirtmiştir. Özel ders alarak sınava hazırlanan öğrencilerin oranının en yüksek olduğu alan orta ve üst sınıftan öğrencinin en fazla yer aldığı Sağlık Bilimleridir. Üniversiteye hazırlık için en az harcama yapan alanlar ise alt sınıftan gelen öğrencilerin en fazla yer aldığı MYO, Sosyal Bilimler ve İktisat/Ticaret ve Turizm olurken, en fazla harcama yapan öğrencilerin bulunduğu alanlar orta ve üst sınıftan gelen öğrencilerin en fazla yer aldığı Sağlık Bilimleri ve Mühendislik olmuştur. Benzer sonuçlara Türkiye genelinden seçilen büyük örneklem grubu üzerinde yapılan çalışmalarda da ulaşılmıştır. YÖK'ün (1997) çalışmasından elde edilen bulgulara göre, gelir seviyesi arttıkça sınava yönelik kurslara katılma yüzdeleri de artmıştır. Benzer biçimde TED'in (2005) çalışması da, Türkiye'de dershaneye giderek sınava hazırlanan öğrenci ailelerinin üst gelir gruplarında yoğunlaştığını göstermektedir. Bu sonuçlar üniversiteye giriş için dersane, özel ders gibi alternatiflerin belirleyici olduğunu orta koymaktadır. Odak grup görüşmelerine katılan öğrenciler de bu yönde görüşler paylaşmışlardır. Öğrencilerin büyük çoğunluğu üniversite sınavı öncesi dershaneye veya başka bir hazırlık sürecine devam etmenin üniversiteye girmenin temel koşullarından biri olduğuna inanmaktadırlar. Odak grup görüşmelerine katılan bazı öğrenciler ise üniversiteye herhangi bir destek almadan veya dershaneye gitmeden hazırlandıklarını ifade etmişlerdir. Bu yönde görüş bildiren öğrencilerden bazıları dershaneye kendi isteğiyle gitmediğini bazıları ise dershaneye ekonomik nedenlerle gidemediğini ifade etmişlerdir. Bu sonuçlar orta ve üst sınıftan gelen öğrencilerin, üniversiteye hazırlık sürecinde; dersane, özel ders vb. hazırlık biçimleri ve daha fazla kaynak ayırarak alt sınıftan gelenlere göre çok daha avantajlı olduğunu göstermektedir.

Yükseköğretime girişte, sınav sisteminden ve hazırlık aşamasından kaynaklanan eşitsizlikler varolan eşitsizlikleri güçlendirmektedir (Buyruk, 2008). Türkiye’de merkezi sınavların giderek daha fazla eleyici bir nitelik kazanması, geleceğini yükseköğretim imkânından yararlanmaya bağlı olarak planlamak arzusunda geniş kesimlerde “ne olursa olsun” bu imkânı yakalama çabası doğurmuş; aileler, çocuklarının yükseköğretim görebilmeleri için her fedakârlığı sorgusuz sualsiz yapar hale gelmişlerdir. Bu durum giderek genişleyen “sınava hazırlık” sektörünün oluşmasına yol açmıştır (TED, 2005). Bu rekabetçi ortamda başarmak isteyen bireyler, ortaöğretimde aldıkları eğitimle yetinmeyip üniversite sınavlarındaki başarılarını artırmak amacıyla okullara alternatifler olabilecek kurumlara ve uygulamalara yönelmişlerdir (ERG, 2009). Dershane, kurs, etüd, özel ders, öğrenci koçluğu gibi farklı adlar altındaki uygulamalar öğrencilerin üniversiteye giriş yarışında öne geçebilmeleri için ailelerinin çok önemli harcamalar yaparak başvurduğu alternatifler olmuştur (Bülbül, 2016). Üniversiteye giriş sisteminin ekonomik ve sosyal etkileri göz ardı edilerek sadece sınav sisteminin teknik bir düzeye indirgenmesi sistemin iyileştirilmesi yönündeki çalışmaları verimsiz kılmaktadır. Bu nedenle üniversiteye giriş sosyal, ekonomik ve siyasal sonuçları dikkate alınarak geniş kapsamlı olarak düşünülmelidir (Özden, 1997). Aksi halde her aşamasında “öğrenci seçme” işlemleriyle desteklenen eğitim sistemi, kapitalist sistemin toplumda yarattığı ve derinleştirdiği farklılık ve eşitsizlikleri yeniden üretirken aynı zamanda görünmez kılacaktır (Ünal, 2005).

Bu araştırmanın sonuçları toplumsal sınıf ölçütleri olarak belirlenen ailenin eğitim durumu, anne-baba mesleği ve aile gelir durumu ile yükseköğretimde öğrenim görülen fakülte/alan arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırma sonuçlarına göre orta ve üst sosyal sınıftan gelen öğrencilerin daha çok prestijli ve daha iyi kazanç olanağına sahip tıp, eczacılık, mühendislik gibi alanlarda, bununla birlikte alt toplumsal sınıftan gelen öğrencilerin ağırlıkla mesleki eğitim veren fakülteler ve meslek yüksekokullarında öğrenim gördükleri anlaşılmaktadır. Bir diğer anlatımla, ailenin sosyoekonomik düzeyi yükseldikçe öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümlerin niteliği de yükselmektedir. Orta ve üst toplumsal sınıflardan gelen öğrencilerin, onları “beyaz yakalı” ve “profesyonel alanlar” olarak ifade edilen mesleklere ulaştıracak bölümlerde daha fazla yer almaları aslında ailelerin çocuklarının sahip oldukları sınıfsal koşulları yükseköğretim aracılığıyla sürdürme çabasında olduklarını göstermektedir. Böyle bir durumda Bourdieu’nün ifadesi ile yükseköğretim, öğrencileri gizli bir toplumsal sınıflandırmaya göre seçip ve gerçekte bu sınıflandırmaya çok benzeyen açık bir akademik sınıflandırmaya göre yeniden şekillendiren bir “sıralama makinası” olarak bir işlev üstlenmektedir (Naidoo, 2004).

Sosyoekonomik durum ile öğrenim görülen bölüm arasındaki ilişki birçok çalışmada (Ball vd., 2002; Chesters ve Watson, 2012; James vd., 1999; Sianou-Kyrgiou ve Tsiplakides, 2011; Van de Werfhorst ve Kraaykamp, 2001; Weiss ve Steininger, 2012; Werfhorst vd., 2003) araştırılmış ve bu ilişkinin niteliği farklı ülkelerden örneklerle ortaya konmuştur. Ball ve diğerleri (2002) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, yükseköğretime girmenin temel yordayıcısı olarak sosyal sınıf değişkeni bulunmuştur. Araştırmada tıp gibi yüksek statülü bölüm ve mesleklerin seçiminde temel yordayıcı olarak yüksek sosyal sınıf değişkeni bulunmuştur. Davies ve Guppy’de (1997) araştırmalarında sosyoekonomik durumu ve kültürel durumu iyi olan öğrencilerin seçilmiş üniversitelere ve bu üniversitelerdeki getirisi yüksek programlara girme olasılıklarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Van de Werfhorst ve Kraaykamp (2001) Hollanda’da yaptığı araştırmada üst sınıftan gelen çocukların az bir farkla daha fazla prestijli ve bol kazançlı bölümleri tercih ettikleri sonucuna ulaşmışlardır. Araştırmada ekonomik açıdan elit kesimin çocuklarının bol kazançlı bölümleri seçerlerken, kültürel açıdan elitlerin çocuklarının genellikle akademik açıdan prestijli bölümleri tercih ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Werfhorst ve diğerleri (2003) İngiltere’de yaptıkları araştırmada sınıfsal yeniden üretim bakımından, ekonomik elitlerin çocuklarının büyük oranda, ticari ve finansal becerileri veya işgücü piyasasında yüksek bir gelir sağlayacak alanlara gitme eğiliminde olduklarını, işçi çocuklarının ise, koşulları gereği, herhangi bir sermaye türüne sahip olma düzeyleri görece çok düşük olduğundan, büyük oranda, teknik bölümlere yöneldiklerini tespit etmişlerdir. Sianou-Kyrgiou ve Tsiplakides’in (2011) araştırma sonuçları da orta sınıf çocuklarının alt sınıf çocuklarına oranla daha prestijli üniversite alanlarını tercih etme eğiliminde olduklarını göstermiştir. Türkiye’de yapılan bazı araştırma sonuçları da benzer biçimde

sosyoekonomik özelliklerin yükseköğretime erişim üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Şahin'in (1999) araştırmasında, üniversite öğrencilerini ailelerinin eğitim durumuna göre gruplandırılmış ve üniversitedeki bazı bölümlerin daha prestijli olduğu yargısı çerçevesinde hangi bölümlerde okudukları irdelenmiştir. Araştırma sonucunda eğitim düzeyi yüksek olan ailelere sahip öğrencilerin daha prestijli bölümlerde öğrenim gördükleri saptanmıştır. Buyruk (2008) tarafından gerçekleştirilen araştırmanın sonuçlarına göre, orta-üst gelir grubundan, eğitim seviyeleri yüksek ve yaşam koşulları iyi olan ailelerin çocukları, büyük oranda yüksek puanla öğrenci alan yükseköğretim programlarına devam etmektedirler. Ekinci (2011) tarafından gerçekleştirilen araştırmanın sonuçları da benzer biçimde, daha yüksek gelirli ve eğitilmiş ailelerin çocukları daha prestijli ve daha yüksek getirisi olduğu varsayılan alanlarda daha yüksek oranda temsil edildiğini ortaya koymuştur. Tunç'un (2011) araştırmasının sonuçları da, yükseköğretimdeki tercihlerin toplumsal temellerinin ele alındığı birçok araştırma sonucu ile tutarlılık göstermektedir. Araştırma sonucunda, Teknik Eğitim Fakültesi'ndeki öğrencilerin sosyal ve ekonomik kompozisyonun alt toplumsal sınıfın karakteristik özellikleriyle paralellik gösterdiği görülmüştür.

Bu çalışmada ulaşılan bir diğer sonuç, öğrencilerin sosyoekonomik durumlarının yükseköğretim kararları üzerinde belirleyici olduğudur. Araştırmaya katılan öğrencilerin tamamı ailelerinin birçok konuda olduğu gibi eğitim yaşantıları boyunca da kendilerine hem maddi hem de manevi destek sağladığını düşünmektedirler. Ancak alt sınıftan gelen öğrencilerin önemli bir bölümü ailelerinin eğitim durumunun yüksek olmaması nedeniyle kendilerine yeterli düzeyde yönlendirme yapamadıklarını ve eğitsel kararlar alırken yeterli desteği sağlayamadıklarını düşünmektedirler. Buna karşın orta ve üst sınıftan gelen öğrencilerin bazıları özellikle ailelerinden üniversite tercihlerinde daha belirgin yönlendirmeler aldıklarını ifade etmişlerdir. Bu yönde görüş bildiren öğrenciler ailelerinin üniversite tercihleri üzerinde doğrudan etkileri olduğunu, ailelerinin kendilerinin öncelikli tercihlerini değiştirmek için biraz da baskı uyguladıklarını ifade etmişlerdir. Orta ve üst sınıftan gelen öğrencilerin ailelerinin bu denli etkisinde kalması Bourdieu'nun (1990, aktaran Ball, vd., 2002, s. 57) vurgusuyla 'niyetsiz niyetlilik' eğiliminde oldukları biçiminde yorumlanabilir. Çünkü orta sınıf öğrencileri, 'denizdeki bir balık gibi kendi dünyalarında hareket ederler' ve kendi ilgilerine en uygun amaçlara ulaşmak üzere rasyonel bir mücadelenin içinde yer almalarına gerek yoktur. Bu nedenle ailelerinin kararları onlar için belirleyicidir. Bu durum Bourdieu'nun (1984) temel kavramlarından biri olan habitusla açıklanabilir. Habitus; bilinçlilik gerektirmeyen bir bilme biçiminin, planlı olmayan bir niyetliliğin /yönelmişliğin, kişinin açıkça ifade etmeden de geleceğe yönelmesini mümkün kılan dünyadaki düzenliliklere pratik hâkimiyetin bir ilkesidir. Yine Bourdieu'nün kendi ifadesiyle habitus; bir konumun için ve bağıntısal özelliklerini bütünleşik bir hayat tarzında, yani insanlar, mekânlar ve pratiklerle ilgili bütünleşik bir tercih dizisini dile getiren can verici ve birleştirici kökendir.

Araştırma sonuçları alt toplumsal sınıftan gelen öğrencilerin ailelerinin yükseköğretime büyük oranda gelecekte gelir ve yaşam koşullarının iyileşmesine yardımcı olabilecek insan sermayesi yatırımı olarak gördüklerini ortaya koymuştur. Bu görüşteki aileler için yükseköğretim çocuklarının gelecekte daha iyi yaşam koşullarına sahip olmalarına sağlayacak, özellikle ekonomik anlamda kendi yaşadıkları zorlukları yaşamalarını engelleyebilecektir. Özsoy'un (2004) araştırmasına dayalı olarak belirttiği gibi, yetersiz gelir ve koşullar, düşük eğitim seviyesi ailenin ve öğrencinin gelecek beklentisini etkilemekte, bir an önce para kazandıracak mesleklere yönelimi ve ekonomik temelli isteklerin ön plana çıkmasını sağlamaktadır. Benzer biçimde Buyruk'un (2008) çalışmasında çocuklarının yükseköğretim tercihlerinde dolaylı da olsa aile etkisi ön plana çıkmıştır. "Bilen" aileler çocukları için "en iyi" olanı araştırarak o alana yönelmelerini sağlarken, yeterli bilgisi ve ekonomik gücü olmayan, gelecek kaygısı taşıyan aileler ise, çocuklarının iş garantili alanlara yönelmesini sağlamaktadır. Orta ve üst toplumsal sınıfların baskın kültürü, bu ailelerin, eğitime ve çocuklarının geleceğini eğitim üzerinden planlamalarına, diğer sosyal sınıftan ailelere göre daha fazla önem vermelerine olanak tanımaktadır. Bu nedenle bu gruplar çocuklarının üst öğretime gitme ve akademik başarılarını arttırma konusunda daha fazla destekçi olmaktadır (Goldthorpe, 1996). Orta ve üst toplumsal sınıflar, çocuklarının eğitimsel seçimlerini maksimize etmede kullanabildikleri, eğitim sistemi ve yükseköğretime giden yollar konusundaki bilgilerinin ve farkındalıklarının avantajını kullanırlar. Ekonomik sermayeye ve sosyal

sermayeye dayandırılabilen bu bilgi ve farkındalıklar orta ve üst toplumsal sınıf çocuklarının, eğitim “oyununda” öne geçmelerini sağlar (Archer vd., 2005). Anne-babanın yetersiz kültürel sermaye birikimi, eğitim ve işgücü piyasaları konusundaki analizlerini sınırlandırarak, çocuklarının yükseköğretim sürecinde sağlıklı kararlar almalarında engel oluşturabilmektedir. Bir başka ifadeyle, ailelerin sınırlı kültürel sermayeleri, çocuklarının sosyal ve ekonomik sermayeye daha yüksek oranda dönüştürülebilecek üniversite ve fakülte tercihleri yapmasının önüne bir engel olarak çıkabilmektedir (Tunç, 2011). Bununla birlikte ailenin kültürel sermaye birikiminin yüksek olması, çocukların, kültür içerikli mesleklere yönelmelerine ve bu alanlarda başarılı olmalarını desteklemektedir (Werfhorst vd., 2003). Bourdieu’ya göre, bu anlamda yükseköğretim diploması, sadece toplumda oldukça yüksek değere sahip bir eşya değildir; aynı zamanda kurumsallaşmış bir kültürel sermaye biçimi olarak rol oynar (Gieser, 2012).

Araştırmada öğrenci görüşlerinin alındığı bir diğer konu, üniversiteye giriş amaçlarıdır. Öğrencilerin yarısından fazlası üniversiteye “gelecekte iş bulma kolaylığı” nedeniyle geldiğini belirtmiştir. Odak grup görüşmelerine katılan öğrencilerin de önemli bir kısmı bölüm tercihlerini yaparken ekonomik faktörlerin belirleyici olduğunu vurgulamışlardır. Bu görüşteki öğrenciler seçtikleri bölümün mezun olduktan sonra kolay iş bulma olanağına sahip olmasının tercihlerinde belirleyici olduğunu ifade etmişlerdir. Bu yönde görüş bildiren öğrencilerin tamamına yakını alt toplumsal sınıftan gelen öğrencilerdir. Bu sonuçlar öğrencilerin yükseköğretim kararlarında sosyoekonomik durumlarına bağlı olarak kısıtlamalar yaşadıklarını ve yükseköğretimden beklentilerinin farklılaştığını ortaya koymaktadır. Bourdieu ve Passeron (2014) belirttiği gibi; bazı eğitim alanlarının masraflı olduğu ve maddi birikime sahip olmaksızın bazı mesleklere yönelmenin olanaksız olduğu bilinci, eğitim tipleri ve bunların sundukları iş olanakları hususundaki bilginin dağılımdaki eşitsizlik, bazı meslekleri ve bazı eğitim tercihlerini bir sosyal çevreyle sıkı sıkıya ilişkilendiren kültürel modeller ve son olarak okulu yöneten ve tanzim eden değerlere, kurallara, modellere uyum gösterme yatkınlığı gibi, kendini tam da olması gereken “yerde” veya “ait olmadığı bir yerde” hissettiren ve dışarıdan da bu biçimde algılanmasını sağlayan faktörlerin bütünü, eğitsel kararlar üzerinde belirleyici olmaktadır. Alanyazında da alt toplumsal sınıflardan öğrencilerin, yükseköğretimin yararları konusundaki beklentilerinin, üst toplumsal sınıflara göre daha farklılaştığını ortaya koyan çalışmalar yer almaktadır. Örneğin Forsyth ve Furlong’un (2003) araştırmasında görüş bildiren öğrencilerin en çok sevdikleri ya da en yetenekli oldukları alanlardan ziyade “sonunda” bir meslek kazanabilecekleri mesleki bir alanda bir eğitim almayı tercih etme eğiliminde oldukları belirlenmiştir. Özsoy’un (2004) araştırmasında, “parasal getirisinin yüksek olması” etkeni yüksek gelirli ailelerin çocuklarınca ön plana çıkarılmakla birlikte, yükseköğretim programlarının seçiminde hem öğrenciler tarafından benimsenmiş hem de piyasada talep edilen meslekleri kazandıran programların tercih edildiği görülmüştür. “Bilim dalına” duyulan “özel ilgi” seçeneğinde yoğunlaşanların ise en yüksek gelir grubundaki öğrenciler olması dikkat çekmektedir. En düşük gelir grubundaki öğrencilerin tercihlerinde ise “aile ve yakınların isteği”, “rasgele tercih”, vb. etkenler ön plana çıkmaktadır. Buyruk (2008) araştırmasında öğrencilerin büyük bir kısmının, üniversiteyi, meslek edinmeye yönelik bir süreç olarak gördüklerini, üniversite tercihlerini de bu doğrultuda yaptıklarını tespit etmiştir. Buyruk, orta-üst toplumsal sınıflardan gelen gençlerin, ailelerinden miras aldıkları ekonomik ve kültürel sermaye ile “özgüven duygusuna sahip”, yüksek idealleri olan öğrenciler oldukları tespitini yapmaktadır. Buna karşın alt toplumsal sınıflardan gelen gençler ise, ailelerinden miras aldıkları “gelecek korkusu” ve öz güven eksikliğiyle, kısa yoldan meslek sahibi olma düşüncesini taşımaktadırlar. Benzer biçimde Tunç (2011) araştırmasında alt toplumsal sınıflardan öğrencilerin, üniversiteden beklentilerinin, güvenceli ve çalışma koşulları daha iyi işler bulma konusunda yoğunlaştığı sonucuna ulaşmıştır. Tunç’a göre toplumsal yeniden üretim bağlamında, alt toplumsal sınıfların sosyal ve kültürel sermayeyi etkili kullanamamalarından kaynaklı olarak, tercihlerinde önceliği doğrudan varoluşlarını ilgilendiren, ekonomik sermayeyle bağlantılı konulara vermeleri anlaşılabilir. Bu yönüyle alt toplumsal sınıfların standart bir işe ve gelire ulaşarak onu sürdürme eğiliminde olmaları, onların habituslarının gereği olarak görülebilir.

Bu araştırmanın sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye’de öğrencilerin sosyoekonomik durumları ile yükseköğretime erişim arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok çalışmada

tespit edildiği gibi (Buyruk, 2008; Özsoy, 2004; Tunç, 2011), Trakya Üniversitesinde öğrenim gören ve bu araştırmanın örneklemini oluşturan öğrencilerin yükseköğrenim hakkından yararlanma biçimi ve düzeyinin, sahip oldukları toplumsal, ekonomik ve kültürel sermaye ile ilişkili olduğu, dolayısıyla sosyoekonomik durumla yükseköğretime erişim arasında kalıcı bir ilişki olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar, her ne kadar bir üniversite ve sınırlı öğrenci sayısını kapsıyor olsa da Bourdieu ve Passeron'un (2000) vurguladığı gibi, toplumsal kökenin, bireysel tercihleri yönlendirmedeki görünmez etkisini, görünür hale getirmektedir. Bu sonuçlar aynı zamanda eğitim sistemi ve toplumsal köken özellikleri arasındaki ilişkilerin hayali olmadığını, toplumsal sınıf düzeninin meşruiyetine okul tarafından sağlanan desteği de göstermektedir. Bununla birlikte araştırmaya katılan öğrencilerin öğrenim gördükleri fakültelere/ alanlara göre toplumsal köken özelliklerinin farklılaşması, bu öğrencilerin eğitimsel yönelimlerinin bir sonucu olarak gelecekteki toplumsal kaynakların paylaşımında sahip olabilecekleri ayrıcalıkların (iş, gelir, çalışma koşulları, statü vb.) ipuçlarını da taşımaktadır. Bu sonuçlar, Bourdieu'nün yükseköğretime yönelik araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Bourdieu ve Passeron'un 1964 yılında Fransa'da üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmanın sonuçları; farklı toplumsal sınıfların yükseköğretimde eşit olmayan biçimde dağıldığını ortaya koymuştur. Yükseköğretimdeki istatistikler daha yoksun sınıflara doğru gidildikçe eğitimin sisteminin eksiksiz bir eleme mekanizmasını nesnel anlamda uyguladığını göstermektedir. Bourdieu ve Passeron'a (2014) göre alt ve orta sınıflardan gelen çocukların süreç içerisinde elenmesini sağlayan mekanizmalar, tüm toplumsal sınıflardan gelen öznelere okul karşısında biçimsel olarak "eşit" kıldığı bir durumda neredeyse hiç olmadığı kadar "etkin" (ancak örtük) biçimde işler. Öğrenciler her ne kadar biçimsel eşit koşullarda sınavlara girerek fakülte/alan tercihi yapıyor gibi görünseler dahi, gerek bu araştırmada, gerekse daha önceki çalışmalarda ortaya konulduğu gibi, toplumsal köken özellikleri başarı ve başarısızlığın temel belirleyicilerinden biri olmayı sürdürmektedir. Bourdieu'nün 1970'li yıllarda ortaya koyduğu yeniden üretim teorisine dayanak oluşturan çalışmalarda elde edilen sonuçlarının tamamının, bugün Türkiye'de bir üniversite örneği üzerindeki çalışma sonuçları ile bire bir benzerlik göstermesi olası değildir. Ancak yukarıda vurgulandığı gibi bu çalışma kapsamında elde edilen sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde, yükseköğretim düzeyinde eşitsizliklerin açıklanmasında öğrencilerin sahip olduğu toplumsal, ekonomik ve kültürel sermayenin belirleyici olduğu, Bourdieu'nün vurgusuyla, eğitimin; toplumsal kökenle bağlantılı eşitsizlikleri zamana yayarak, toplumsal eşitsizliklere meşruiyet zemini oluşturmayı sürdürdüğü söylenebilir.

Tamamıyla farklı yaşam veya çalışma koşullarını ve başarı şanslarını tanımlayan sosyoekonomik durum, başta varoluş koşulları olmak üzere öğrenci deneyimlerinin tüm seviyelerinde ve alanlarında kendini gösteren en belirleyici faktördür (Bourdieu ve Passeron, 2014). Sosyoekonomik durumun eğitimde yaşanan eşitsizlikler üzerindeki tüm etkisini kısa sürede ortadan kaldırmak olası değildir. Ancak sorunun kaynağını doğru anlamak yaşanan eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için atılması gereken öncelikli adım olabilir. Türkiye'de birçok ulusal raporda ve araştırmada (MEB, 2011; TED, 2005, 2010; TOBB, 2012; YÖK, 2007) okul türlerinin azaltılması, ortaöğretimde rehberlik ve yönlendirme hizmetlerinin niteliğinin artırılması, liselerin ortak bir program uygulayan yapıya dönüştürülmesi ve yükseköğretimde okullaşma oranının yükseltilmesi gibi birçok önlem yaşanan eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için atılabilecek adımlar olarak sıralanmıştır. Bu adımlar doğru ancak yeterli değildir. Bu adımların yanı sıra okullarda verilen eğitimin niteliğini etkileyen; öğretmen niteliği, öğretmen/öğrenci oranı, derslik sayısı gibi birçok faktörün de iyileştirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte daha da önemli bir adım, özellikle ortaöğretim düzeyinde eşitsizliklerin derinleşmesine yol açan merkezi sınav sisteminin kaldırılması veya en aza indirilmesi olabilir (Bülbül, 2015). Bu somut adımlarla birlikte makro düzeyde sosyal eşitsizlikleri de azaltacak önlemler alınmalıdır. Günümüzde başarılı eğitim sistemleri, aynı zamanda eğitime erişim, eğitimde nitelik ve eğitimde eşitliğin en yaygın olduğu sistemler olarak tanımlanmaktadır. Bunları gerçekleştirebilmek için daha fazla eğitimsel desteğe ihtiyaç duyan kitlelere daha uygun ortamlar sağlama yönünde stratejilere gereksinim vardır. Bir başka deyişle, hem eşitsizliği ortadan kaldıran hem de nitelikli eğitim sağlamanın mümkün olduğunu gösteren sistemler bulunmaktadır (Fındık ve Kavak, 2013). Aedo ve diğerlerinin (2013) raporlarında belirttikleri gibi Türkiye daha az tabakalaşmış bazı ülkelere (Kanada, Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Yeni

Zelanda, Norvec, İsveç ve Birleşik Krallık) bazı çıkarımlarda bulunabilir. Bu ülkelerde tek tür okulların olduğu sistemler geçerlidir ve bazı durumlarda okul içinde farklı akademik programlar arasında seçim olanağı tanınmaktadır. Dolayısıyla bu sistemi uygulayan ülkelerde bir öğrencinin üst orta öğretime geçerken karşılaştığı yaşam belirleyici riskler, öğrencilerin bir sınavla kalite açısından çok farklı türden okullara dağıtıldığı Türkiye'deki kadar yüksek değildir. Yükseköğretim sisteminde var olan eşitsizlikler yükseköğretime yaklaştıkça veya bu düzeye gelindiğinde ortaya çıkan engel veya engeller dizisini ortadan kaldırarak aşamayacaktır. Bu bakımdan alınabilecek önlemler, sadece üniversiteye girişle sınırlı kalmamalı, bu düzeye gelinceye kadar söz konusu olan eşitsizlikleri ortaya çıkaran durumlara yönelik önlemler alınmalıdır. Bu nedenlerle yükseköğretim hakkından tüm bireylerin ve toplum kesimlerinin eşit yararlanabilmesi için ilköğretimden başlayarak, bireylerin yükseköğretime ilişkin bilgilendirilmesi, yönlendirilmesi ve varsa önlerindeki engellerin kaldırılması gerekmektedir (Bülbül, 2016; James vd., 1999). Yükseköğretim, eğitim hakkı çerçevesinde her ortaöğretim mezununun ilgi ve yetenekleri doğrultusunda yararlanması gereken bir aşamadır. Demokratik, eşitlikçi ve adalete dayanan bir toplumsal düzende yükseköğretim hakkından yararlanmanın koşullarının oluşturulması gerekir (Gök, 2005). Bu doğrultuda, yükseköğretime geçişin bir "sorunsal" olmaktan çıkmasının yegâne koşulu, eğitimin, toplumsal işbölümünü sınıfsal ayrışma temelinde yeniden üreten bir süreç olmaktan çıkarılarak, eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasında etkin bir rol üstlenen yapıya kavuşturulmasıdır (Buyruk, 2009). Bu süreçte eğitim hakkının tüm toplum kesimlerine yönelik eşit kullanımını engelleyen durumların ortaya çıkarılması ve bunların etkili politikalarla giderilmesine yönelik kamusal sorumluluk hiçbir zaman unutulmamalıdır. Türkiye'de son yıllarda ekonomik, siyasal ve kültürel alanlarda yaşanan dönüşümlerin etkileri eğitim alanında da gözlenmektedir. Bu çerçevede Millî Eğitim Bakanlığı son yıllarda eğitim alanında bazı önemli değişiklikler yapmaya çalışmaktadır. Örneğin 2005-2006 eğitim-öğretim yılından bu yana benimsenmiş bulunan ve öğretimden çok öğrenme odaklı bir özelliğe sahip olan "yapılandırmacı yaklaşım" modeli ile devamlı bir değişim içinde olan dünyayı takip edebilecek, üretilen bilgi ve birikime ulaşabilecek ve kullanabilecek, bireysel farklılıkları ne olursa olsun, araştırma-sorgulama, eleştirel düşünme, problem çözme ve karar verme becerileri gelişmiş bireyler yetiştirmek hedeflenmektedir (MEB, 2011). Bu hedefi yakalayabilmek için eğitim sisteminde birçok alanda iyileştirme ve gelişmeyi sağlayacak temel ilkelerin belirlenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda eşitlik, eğitim hizmetlerinin sunumunda en öncelikli ilkelerden biri olmalıdır. Çünkü eşitlik, eğitim hizmetlerinin herkesin bireysel potansiyelini gerçekleştirebilmesi ve toplumsal hayatta yapıcı roller üstlenebilmesini sağlamak amacıyla sunulması için vazgeçilmez bir şarttır (ERG, 2009).

Bu çalışmada Trakya Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilerin yükseköğretime erişimlerinde sosyoekonomik durum ve ortaöğretimde öğrenim gördükleri okul türünün rolü anlaşılmasına çalışılmıştır. Araştırma tarama modeli temel alınarak desenlenmiş ve analizler betimsel istatistik tekniklerden yararlanılarak yürütülmüştür. Bu tür bir yaklaşım, halen var olan bir durumu olduğu şekliyle betimlemeyerek konu hakkında önemli bir kanı oluşturmaya olanak tanımaktadır. Bununla birlikte, yükseköğretime erişim sürecinde etkisi olabilecek farklı değişkenler temelinde planlanacak, uzun dönemli ve farklı üniversiteleri içine alabilecek biçimde kapsamlı araştırmalar sorunun daha derinlikli irdelenmesine yardımcı olabilir.

Teşekkür

Bu araştırma Trakya Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi (Proje No: 2017/69) tarafından desteklenmiştir.

Kaynakça

- Âdem, M. (1999). *Atatürkçü düşünce ışığında eğitim politikamız*. Ankara: Baskı 72.
- Aedo, C., Naqvi, H. N. ve Cahu, P. (2013). *Türkiye'de okullarda mükemmeliyeti teşvik etmek* (Dünya Bankası Beşeri Kalkınma Sektörü Avrupa ve Orta Asya Bölgesi Raporu No. 77722-TR). <http://documents.worldbank.org/curated/en/546661468109487977/pdf/777220REVISED000PUBLIC00Egitim0TURK.pdf> adresinden erişildi.
- Alon, S. (2009). The evolution of class inequality in higher education: Competition, exclusion, and adaptation. *American Sociological Review*, 74, 731-755.
- Andrews, L. (1999). *Does HECS deter? Factors affecting university participation by low SES groups*. Canberra: Higher Education Division, Department of Education, Training and Youth Affairs.
- Angelo, N. (2015). What happened to educational equality? Tracing the demise of presidential rhetoric on racial inequality in higher education. *New Political Science*, 37(2), 224-240. doi:10.1080/07393148.2015.1023490
- Archer, L. ve Yamashita, H. (2003). Theorising inner-city masculinities: 'Race', class, gender and education. *Gender and Education*, 15(2), 115-132. doi:10.1080/09540250303856
- Archer, L., Halsall, A., Hollingworth, S. ve Mendick, H. (2005). *Dropping out and drifting away: An investigation of factors affecting inner-city pupils' identities, aspirations and post-16 routes*. Final Report to the Esmee Fairburn Foundation. London: IPSE, London Metropolitan University.
- Archer, L., Hutchings, M. ve Ross, A. (2003) *Higher education and social class: Issues of exclusion and inclusion*. London: Routledge Falmer.
- Argentin, G. ve Triventi, M. (2010). Social inequality in higher education and labour market in a period of institutional reforms: Italy, 1992-2007. *Higher Education*, 61, 309-323. doi:10.1007/s10734-017-0170-9
- Arslankurt, B. (2013). *Eğitimde kuşaklararası hareketlilik. Fırsat eşitliğinde Türkiye nerede?* (Değerlendirme notu). Ankara: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı.
- Ayalon, H. (2005). College application behavior: Who is strategic? Does it help?. *Higher Education*, 54, 885-905.
- Ayalon, H., Grodsky, E., Gamoran, A. ve Yogev, A. (2008). Diversification and inequality in higher education: A comparison of Israel and the United States. *Sociology of Education*, 81(3), 211-241. doi:10.1177/003804070808100301
- Ball, J. S., Davies, J., David, M. ve Reay, D. (2002). 'Classification' and 'judgement': Social class and the 'cognitive structures' of choice of Higher Education. *British Journal of Sociology of Education*, 23(1), 51-72. doi:10.1080/01425690120102854
- Başaran Tican, S. (2005). *Diğer ülkelerde lise bitirme sınavları ve Türk eğitim sistemi için lise bitirme sınavı modeli önerisi*. Ankara: MEB Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı.
- Berberoğlu, G. ve Kalender, İ. (2005). Öğrenci başarısının yıllara, okul türlerine, bölgelere göre incelenmesi: ÖSS ve PISA analizi. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 4(7), 21-35.
- Bernstein, B. (2003). *Class, codes and control*. London: Routledge.
- Bilgili, E., Uçan, O. ve Çetin, F. (2003). ODTÜ iktisat, Erciyes ve Niğde Üniversiteleri iktisat ve işletme bölümü öğrencilerinin profillerinin karşılaştırılması. *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, 21, 1-18.
- Blanden, J. ve Machin, S. (2004). Educational inequality and the expansion of UK higher education. *Scottish Journal of Political Economy*, 51(2), 230-249. doi:10.1111/j.0036-9292.2004.00304.x
- Boliver, V. (2011). Expansion, differentiation and the persistence of social class inequalities in British higher education. *Higher Education*, 61(3), 229-242.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

- Bourdieu, P. (1995). *Pratik nedenler. Eylem kuramı üzerine* (H. Tufan, Çev.). İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Bourdieu, P. ve Passeron, J. C. (2000). *Reproduction in education, society and culture*. London: Sage Publication.
- Bourdieu, P. ve Passeron, J. C. (2014). *Vârisler-öğrenciler ve kültür* (L. Ünsaldı ve A. Sümer, Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Bowles, S. ve Gintis, H. (2002). Schooling in capitalist America revisited. *Sociology of Education* 75(1), 1-18. doi:10.2307/3090251
- Brennan, J. ve Naidoo, R. (2008). Higher education and the achievement (and/or prevention) of equity and social justice. *Higher Education*, 56, 287-302. doi:10.1007/s10734-008-9127-3
- Buyruk, H. (2008). *Eğitimde yaşanan toplumsal eşitsizliklere ilişkin biyografik bir araştırma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Buyruk, H. (2009). Yükseköğretime geçiş sorunsalı. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 7(26), 69-88.
- Bülbül, T. (2015). Türkiye eğitim sisteminde aşılamayan bir sorun: Eşitsizlik. K. Karakütük (Ed.), *Eğitim ekonomisi ve planlaması alanına adanmış bir ömür: Prof. Dr. Mahmut Âdem'e 80. yaş armağanı* içinde (s. 449-478). Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını.
- Bülbül, T. (2016). Yükseköğretimde eşitsizliği anlamak. K. Yılmaz (Ed.), *Eleştirel eğitim yönetimi yazıları* içinde (s. 241-274). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Bülbül, T. (2017). Factors influencing access to higher education in Turkey. S. Renes (Ed.), *Global voices in higher education* içinde (s. 159-171). London: InTech.
- Centre for the Study of Higher Education. (2008). *Participation and equity. A review of the participation in higher education of people from low socioeconomic backgrounds and Indigenous people*. Australia: University of Melbourne.
- Chesters, J. ve Watson, L. (2012). Understanding the persistence of inequality in higher education: Evidence from Australia. *Journal of Education Policy*, 28(2), 198-215. doi:10.1080/02680939.2012.694481
- Cohen, L., Manion, L. ve Morrison, K. (2007). *Research methods in education* (6. bs.). Abingdon: Routledge/Taylor & Francis Group.
- Croll, P. (2008). Occupational choice, socio-economic status and educational attainment: A study of the occupational choices and destinations of young people in the British Household Panel Survey. *Research Papers in Education*, 23(3), 243-268. doi:10.1080/02671520701755424
- Çetingül, T. İ. P. ve Dülger, İ. (2006). ÖSS başarı durumunun il, bölge ve okul türlerine göre analizi. *Eğitim ve Bilim*, 31(142), 45-55.
- Çokluk, Ö., Yılmaz, K. ve Oğuz, E. (2011). Nitel bir görüşme yöntemi: Odak grup görüşmesi. *Kuramsal Eğitimbilim*, 4(1), 95-107.
- Davies, S. ve Guppy, N. (1997). Fields of study, college selectivity, and student inequalities in higher education. *Social Forces*, 75(4), 1417-1438.
- Dear, C. (2003). Bourdieu on higher education: The meaning of the growing integration of educational systems and self-reflective practice. *British Journal of Sociology of Education*, 24(2), 195-207. doi:10.1080/01425690301904
- Ekinci, C. E. (2009). Türkiye'de yükseköğretimde öğrenci harcama ve maliyetleri. *Eğitim ve Bilim*, 34(154), 119-133.
- Ekinci, C. E. (2011). Bazı sosyoekonomik etmenlerin Türkiye'de yükseköğretime katılım üzerindeki etkileri. *Eğitim ve Bilim*, 36(160), 281-297.
- Eğitim Reformu Girişimi. (2009). *Eğitimde eşitlik politika analizi ve öneriler*. İstanbul: ERG.
- Eğitim Reformu Girişimi. (2010). *PISA 2009 sonuçlarına ilişkin değerlendirme*. İstanbul: ERG.
- Eğitim Reformu Girişimi. (2013). *Yeni ortaöğretime geçiş sistemi üzerine değerlendirmeler*. Politika Notu. İstanbul: ERG.

- Erkuş, A. (2013). *Davranış bilimleri için bilimsel araştırma süreci* (4. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Fındık, L. ve Kavak, Y. (2013). Türkiye'deki sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı öğrencilerin PISA 2009 başarılarının değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 19(2), 249-273.
- Forsyth, A. ve Furlong, A. (2003). Access to higher education and disadvantaged young people. *British Educational Research Journal*, 29(2), 205-225. doi:10.1080/0141192032000060948
- Field, J. ve Morgan-Klein, N. (2013). Reappraising the importance of class in higher education entry and persistence. *Studies in the Education of Adults*, 45(2), 162-176.
- Gale, T. ve Tranter, D. (2011). Social justice in Australian higher education policy: An historical and conceptual account of student participation. *Critical Studies in Education*, 52(1), 29-46. doi:10.1080/17508487.2011.536511
- Gieser, D. J. (2012). Financial aid through Bourdieu-ian Lens: Inequality perpetuated or an opportunity for change?. *Journal of College Admission*, 216, 8-14.
- Goldthorpe, J. H. (1996). Class analysis and the reorientation of class theory: The case of persisting differentials in educational attainment. *The British Journal of Sociology*, 47(3), 481-505.
- Gök, F. (2005). Üniversiteye girişte umut pazarı: Özel dershaneler. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 11, 102-109.
- Gürüz, K. (2003). *Dünyada ve Türkiye'de yükseköğretim tarihçe ve bugünkü sevk ve idare sistemleri* (2. bs.). Ankara: ÖSYM Yayınları.
- Hillmert, S. ve Jacob, M. (2003). Social inequality in higher education is vocational training a pathway leading to or away from university?. *European Sociological Review*, 19(3), 319-334.
- International Standard Classification of Education. (2012). *International standard classification of education 2011*. UNESCO Institute for Statistics, Succursale Centre-Ville Montreal, Quebec, Canada. <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-isced-2011-en.pdf> adresinden erişildi.
- Jacobs, A. J. (1996). Gender inequality and higher education. *Annual Review of Sociology*, 22, 153-185.
- James, R., Wyn, J., Baldwin, G., Hepworth, G., McInnis, C. ve Stephanou, A. (1999). *Rural and isolated school students and student location, socioeconomic background, and educational advantage and disadvantage*. Canberra: Australian Government Publishing Service. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED449924.pdf> adresinden erişildi.
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Akademik.
- Kılıç, Y. (2014). Türkiye'de eğitimsel eşitsizlik ve toplumsal tabakalaşma ilişkisine dair ampirik bir çalışma. *Journal of Educational Sciences Research*, 4(2), 243-263.
- Konstantinovskiy, L. D. (2017). Expansion of higher education and consequences for social inequality (the case of Russia). *Higher Education*, 74, 201-220. doi:10.1007/s10734-016-0043-7
- Köse, R. (1990). Aile sosyo ekonomik durumu, lise özellikleri ve üniversite sınavlarının hazırlama kurslarının eğitimsel başarı üzerine etkileri. *Eğitim ve Bilim*, 78, 9-17.
- Köse, R. (1999). Üniversiteye giriş ve liselerimiz. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 15, 51- 60.
- Köse, R. (2007). Aile sosyoekonomik ve demografik özellikleri ile okul ve özel dershanenin liselere giriş sınavına katılan öğrencilerin akademik başarıları üzerine etkileri. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 17(5), 46-77.
- Küçük, E. (2017). Türkiye'de kademeler arası geçiş ve öğrenci akışının gelişimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 50(1), 43-97.
- Lamont, M. ve Lareau, A. (1988). Cultural capital: Allusions, gaps and glissandos in recent theoretical developments. *Sociological Theory*, 6(2), 153-168.
- Li, T. (2016). Financial decentralization and geographical stratification of access to higher education in China: The case of Shanghai. *Chinese Sociological Review*, 49(3), 212-238. doi:10.1080/21620555.2016.1271701

- Liming, H. (2014). Inequality of higher education in China: An empirical test based on the perspective of relative deprivation. *Educational Studies in Japan: International Yearbook*, 8, 63-75.
- Lynch, K. ve O'Riordan, C. (1998). Inequality in higher education: A study of class barriers. *British Journal of Sociology of Education*, 19(4), 445-478.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2. bs.). California: Sage Publications.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2011). *MEB 21. yüzyıl öğrenci profili*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı.
- Naidoo, R. (2004). Fields and institutional strategy: Bourdieu on the relationship between higher education, inequality and society. *British Journal of Sociology of Education*, 25(4), 457-471. doi:10.1080/0142569042000236952
- Oral, I. ve McGivney, E. (2014). *Türkiye eğitim sisteminde eşitlik ve akademik başarı: Araştırma raporu ve analiz*. İstanbul: ERG.
- O'sullivan, M. ve Tsang, Y. M. (2015). Educational inequalities in higher education in Hong Kong. *Inter-Asia Cultural Studies*, 16(3), 454-469. doi:10.1080/14649373.2015.1069007
- ÖSYM. (1997). *Yükseköğretim kurumlarına öğrenci seçme ve yerleştirme sistemi*. Ankara: Yükseköğretim Kurulu Öğrenci Yerleştirme Merkezi.
- ÖSYM. (2015). *OSYS yerleştirme sonuçları*. Ankara: Yükseköğretim Kurulu Öğrenci Yerleştirme Merkezi.
- Özden, Y. (1997). Üniversiteye girişte fırsat eşitsizliğini giderme çalışmaları (A.B.D. örneği). *Eğitim Yönetimi*, 3(4), 515-526.
- Özgüven İ. E. (1975). Eğitsel ve sosyoekonomik faktörler açısından üniversiteye giriş sorunu. V. *Bilim Kongresi*. Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- Özsoy, S. (2004). Üniversite öğrenci profili: Kavramsal bir çözümleme ve Türkiye'ye ilişkin bazı ampirik bulgular. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 4(2), 301-334.
- Pelle, M., Patel, S. ve Leung, B. (2015). Affirmative action and subgroup inequality in higher education: Adapting Indian policy solutions to the American context. *The Review of Black Political Economy*, 43, 233-243. doi:10.1007/s12114-015-9227-0
- Reay, D., Davies, J., David, M. ve Ball, J. S. (2001). Choices of degree or degrees of choice? Class, 'race' and the higher education choice process. *Sociology*, 35(4), 855-874.
- Reisel, L. (2011). Two paths to inequality in educational outcomes: Family background and educational selection in the United States and Norway. *Sociology of Education*, 84(4), 261-280.
- Sezal, İ. (2003). *Sosyolojiye giriş*. Ankara: Martı Kitap ve Yayınevi.
- Sianou-Kyrgiou, E. ve Tsiplakides, I. (2011). Similar performance, but different choices: Social class and higher education choice in Greece. *Studies in Higher Education*, 36(1), 89-102. doi:10.1080/03075070903469606
- Sullivan, A., Parsons, S., Wiggins, R., Heath, A. ve Green, F. (2014). Social origins, school type and higher education destinations. *Oxford Review of Education*, 40(6), 739-763. doi:10.1080/03054985.2014.979015
- Swartz, D. (2015). *Kültür ve iktidar* (E. Gen, Çev.). İstanbul: İletişim.
- Şahin, H. (1999). *Erciyes üniversitesi öğrencilerinin eğitimsel ve sosyo-ekonomik durumları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Tanrıkulu, D. (2011). *Türkiye'de yükseköğretime erişim: 2025 yılında yükseköğretim talebi karşılanabilecek mi?* SETA Analiz No:34. Ankara: SETA Yayınları.
- Tansel, A. (2013). *Türkiye'de özel dersaneler: Yeni gelişmeler ve dersanelerin geleceği*. Economic Research Center (ERC) Working Papers in Economics N. 13/10-tr. Ankara: ODTÜ.
- TED. (2005). *Türkiye'de üniversiteye giriş sistemi araştırması ve çözüm önerileri*. Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.

- TED. (2010). *Ortaöğretime ve yükseköğretime geçiş sistemi*. Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- TEDMEM. (2013). *Ortaöğretimde dönüşüm: Bir yol haritası önerisi*. Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- TEDMEM. (2017a). *"Ortaöğretime geçiş" yerine ortaöğretimi yeniden düşünmek*. Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- TEDMEM. (2017b). *"İyi okullar" mı, "İyi öğrenciler" mi?*. Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- TOBB. (2012). *Türkiye yükseköğretim meclisi sektör raporu 2011*. TOBB Yayın Sıra No: 2012/171.
- Tomul, E. (2007). Türkiye'de eğitime katılım üzerinde gelirin etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(2), 122-131.
- Trakya Üniversitesi. (2018). *Trakya Üniversitesi 2018-2022 stratejik plan*. Edirne: Trakya Üniversitesi Rektörlüğü.
- Triventi, M. (2013). Stratification in higher education and its relationship with social inequality: A comparative study of 11 European countries. *European Sociological Review*, 29(3), 489-502.
- Tunç, B. (2011). Yükseköğretimde teknik eğitim fakültesi tercihinin sosyo-ekonomik durumlarına ilişkin bir inceleme: Tarsus Teknik Eğitim Fakültesi örneği. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(4), 1929-1948.
- Turanlı, M., Cengiz Taşpınar, D. ve Bozkır, Ö. (2012). Faktör analizi ile üniversiteye giriş sınavlarındaki başarı durumuna göre illerin sıralanması. *Ekonometri ve İstatistik*, 17, 45-68.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2012). *Gelir ve yaşam koşulları araştırması mikro veri seti*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2015). *Rakamlar ne diyor? 2014*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2017). *Gelir dağılımı ve yaşam koşulları istatistikleri 2017*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2018). *Nüfus istatistikleri*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları.
- Ünal, L. I. (2005). İktisat ideolojisi'nin yeniden üretim süreci olarak eğitim. *Ekonomik Yaklaşım*, 16(57) 35-50.
- Ünal, Z. A. (2017). Upper class domination over subclass based on lifestyle in the context of Bourdieu's stratification theory. *The Journal of International Social Research*, 10(49), 380-388.
- Van de Werfhorst, H. G. ve Kraaykamp, G. (2001). Four field-related educational resources and their impact on labor, consumption and sociopolitical orientation. *Sociology of Education*, 74, 296-317. doi:10.2307/2673137
- Wang, L. (2011). Social exclusion and inequality in higher education in China: A capability perspective. *International Journal of Educational Development*, 31(3) 277-286. doi:10.1016/j.ijedudev.2010.08.002
- Werfhorst, H. G., Sullivan, A. ve Cheung, S. Y. (2003). Social class, ability and choice of subject in secondary and tertiary education in Britain. *British Educational Research Journal*, 29(1), 41-62.
- Weiss, F. ve Steininger, M. H. (2012). Educational family background and the realisation of educational career intentions: Participation of German upper secondary graduates in higher education over time. *Higher Education*, 66, 189-202.
- Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yükseköğretim Kurulu. (1997). *Üniversite öğrencileri aile gelirleri, eğitim harcamaları, mali yardım ve iş beklentileri araştırması*. Ankara: Yükseköğretim Kurulu Yayınları.
- Yükseköğretim Kurulu. (2005). *Türk yükseköğretiminin bugünkü durumu*. Ankara: Yükseköğretim Kurulu Yayınları.
- Yükseköğretim Kurulu. (2007). *Türkiye'nin yükseköğretim stratejisi*. Ankara: Yükseköğretim Kurulu Yayınları.

- Yükseköğretim Kurulu. (2015). *Yükseköğretim istatistikleri 2015*. Ankara: Yükseköğretim Kurulu Yayınları.
- Yükseköğretim Kurulu. (2018). *Yükseköğretim istatistikleri 2018*. Ankara: Yükseköğretim Kurulu Yayınları.
- Yükseköğretim Kurulu. (2019). *Türkiye yükseköğretim yeterlilikler çerçevesi. ISCED Nedir?*. <http://tyyc.yok.gov.tr/?pid=12> adresinden erişildi.